

922/23.

PAPP BÉLA:

Társadalom és művelődés II. Ulászló korában.

Szeged, 1923.

Diss. A 194

Diss. A 194

568 ksz
1922-23

Társadalom és művelődés
II. ULÁSZLÓ ~~törvényeiben.~~

Korában.

Irta :

Papp Béla

~~1914. évi~~

Diss. A 194

I. rész.

A történelmi tényezők, vagy a történelem
statikája.

Bevezetés: Hogyan jutott II. Ulászló

s vele a lengyel Jagelló ház a magyar trónra?
Mátyás király halála után, mivel
Corvin János csak törvénytelen gyermeke volt, a
nemzet szabad király választó joga lépett elő-
térbe. A kérdés, hogy ki legyen a király, lázba
hozta az egész országot, mert minden baj meg-
szűnését a trón mikénti betöltésétől várták. A
nemességek nem lévén erélyes vezére, hangadók
a főurak voltak, Minthogy Mátyás féken tar-
totta őket, oly királyt óhajtottak, a kirel tud-
ták, hogy "szabadságaikban legkevésbé fogja
őket háborgatni."

Trónkövetelők voltak: Corvin János,
Miksa római király, III. Frigyes császár fia,
Ulászló cseh király és Ulászló öccse János Al-
bert. Miksa a trónhoz való jogát Mátyás és
Frigyes között 1463-ban kötött békére ala-
pitotta. Erélyes ember hírében állt, csekély
számu hívei voltak. Ulászló cseh király anyjá-
nak V. László nővérének révén vallotta magát a
magyar korona örökösül, János Albertet in-
kább szülei óhajtották a magyar királyi szék-
be emelni, Corvin János inkább a köznemes-
ség előtt volt népszerű. Ulászló ügyét nagyban
előmozdította Beatrix Királyné is, kinek (már a 70. évi)
1479-iki (alámóczi) találkozás alkalmával meg-
tetszett az ifjú cseh király.
Egy pártra oszolva találta A má-
jus 17-ére összehívott országgyűlés a nemzetet

A megjelenéssel leginkább sietett a lengyel párt, mely Báthori István vajda vezetésével ki is kiáltotta Albertet királynak, de Corvin János és Ulászló hívei tiltakoztak. A főnemesség szándékosan későn jelent meg, háttahalasztotta a választást, úgy, hogy a köznemesség türelmét veszítve, 60 megbízottat magyarázatra eloszlott. Ezzel körülbelől el volt döntve a választás ügye. *[hagyódásával]*

Corvin Jánost hívei fegyveres ellenkezésre biztatták, de csapatait Tolna megyébe, a Sárvíz lápjai között Ulászló pártjának dandárai szétszórták. A győzelem után július 6 hó 15-én idegen követek jelenlétében ünnepélyesen kimondották, hogy Ulászló a magyar király, s követséget küldöttek az ország határán várakozó Ulászló meghívására. Július hó 31-én Farkashidán Ulászló esküt tett a rákosi gyűlés által *[még előzőleg]* meghatározott feltételekre, melyek a törvénykönyvbe is felvételtek, s igen érdekesen világítanak az ország akkori helyzetére, különösen az arisztokrácia felfogására. *[ezek]*

Ulászló aug. 9-én ért Budára, de csak szeptember hó 18-án koronáztatta meg magát Székesfehérvárott, hogymint többen vehessenek részt a szertartáson. A koronázást nem Etei Hippolit, gyermekek esztorgomi érsek, hanem Thuz Osvát, a zágrábi püspök végzé. A megbékült Corvin János a szent koronát személyesen hozta el, s vitte az ünnepély alkalmával. *[idjék meg]*

1. A föld. és népe.

Ulászló megkoronázása nem hozott békét a szerencsétlen országra. Hogy Mátyás erőskezü uralkodása alatt hatalmas dicső nagy Magyarország oly rövid idő alatt a mohácsi vész véres tragédiájához jutott, az nem csak a gyenge "Dobzse" Ulászlón hanem népünk egyenetlenkedésén külnönösen a főurak köznemesek és jobbágyok egymásmásközötti viszálykodásain mulott. Mindkét trónkövetelő fegyverrel próbálta érvényesíteni jogait seregeik java magyarokból állott, a magyar pusztította a magyart ádáz gyűlölettel, s közben az ország pusztult egyre jobban. A kereszténység védőbástyája épen ekkor bomladozott, mikor a szomszédos török veszedelem egyre fenyegetőben erősödött. Ezen nagy végzetes nemzeti tragédia megértéséhez s II. Ulászló korabeli hanyatlás valamint az ősi turáni átok a belviszály megismeréséhez segít minket az akkori földbirtokrend és népességi viszonyok tanulmányozása.

A középkor gazdasági élete a földi birtokon nyugszik. Szükségszerű következtése ennek a földbirtok nagy jelentősége a közélet az állam szempontjából, ezért van, hogy a középkorban a rendi szervezet ugyan nyugati államokban mint hazánkban mindinkább földbirtokhoz fűződik.

Az Anjouk alatt a magyar rendi szervezet két alapelven nyugodott, az egyik az ősiség, a másik a szent korona elve. Az első kifejezésre juttatja a birtok megköötöttségét a család illetőleg a nemzetiség irányában; a másik a közhatalmat képviseli a szentkorona irányában.

Az ősiség ^{körvénye} megszüntette a szállás

és adománybirtok közötti különbséget. A régi kttős birtokrend helyébe egységes birtokrend lépett. Minden szabad birtoknak, egyés ugyanazon forrása a jogalapja a Szent korona. Az ország területe a magyar államot jelképező szentkorona területe, és annak egyes részeit szabad birtok joggal csak azok bírhatják, kik azta szent o kornától származtatják mint gyökértől. A szent korona gyökere minden birtokjognak / radix omnium possessionum / A megadományozottnak és nemzetisé gének- tőle leszármazóknak - a szent koronától eredő gyökeres joga van mindaddig a míg a nem zettségnak egyetlen tagja él.

Ebből az egységes birtokrendből követ kezik az, hogy akik a szent korona területének egyes részeit bírják, közvetlenül a szent korona alá tartoznak s egyforma szabadságnak örve vendenek / sub una eademque nobilitate gratum lentur / azok pedig kik cs-upán testületileg birtokosokmint a városok polgárai, azok alacson nyabb rendi állással, csekélyebb közjogi szabadsággal bírnak, s végül szabad birtokkal nem rendelkezők nem tagjai a szent koronának, közjogokkal sem rendelkezhetnek.

A szent korona ezen elmélete magyaráz za meg II. Ulászlónak 1492 évi IX. tcz. ért telmét, mely szerint a birtokok és birtokjogok nem idegenek, hanem az ország jól érdemült és magyarország koronájának alávetett lakosai részére adományozandók, érdemeikhez és szolgálataikhoz képest.

Az ország tehát ragaszkodott ahhoz, hogy a föld ne kerüljön idegenek kezébe, hanem az államfentartó magyarságé legyen.

A.II. Ulászló korabeli birtokrendet hiven közli velünk a nagy Verbőczy István, ki 1514-ben éppen II. Ulászló felszólítására

írta össze az akkor érvényben levő törvényeket és szokásjogot.

Hámaskönyvének I. rész. 67 czimében azt mondja: Valakit kétféle okon és uton mondhatunk valamely fekvő jószág urának: először birtokjogán..., második uton öröklés jogánál fogva. A birtok védelméről azt mondja, hogy a fekvő jószágok erőszakos elfoglalóit főbenjáró ítélettel kell elmarasztalni. A birtok átruházási csere, ajándékozás, adásvétel s végül elvétel útján létesül. Ez utóbbi az eladott, elfoglalt vagy bármiképen elidegenített királyi fekvő jószágokra és birtok jogokra nézve 100, az egyháziakra nézve 40. a nemesekére nézve 32. a polgáriakat illetőleg 12 év lefolyásával telik le.

A földbirtoknak általában több kategóriáját különböztethetjük meg. Elsősorban az elidegeníthetetlen korona javakat, a melyek felett még a király sem rendelkezhet szabadon, zálogba nem adhatja, el nem idegenítheti, másodszer a király egyéb birtokait, uradalmait, majd az egyházi birtokokat s végül a nemesi és városi földeket.

Az egyházi birtokokra nézve jellemzők II. Ulászló 1498 évi. LV. t.cz.-e. A püspökök és egyházfők, vagy azok valamelyik-ek világi birtokokat és birtokjogokat saját személyük és egyházuk részére se a királyi felségtől akár mi módon föl nem kérhessenek, sem szabadságukban ne álljon olyanokat pénzért örökös joggal megvásárolni s megszerezni, vagy zálog czimén birtokukban tartani. És viszon a báró urak világiak az egyháziak javait ne bitorolják a maguk számára és magukat azokba semmi ürügy alatt bele ne ártsák. Ime a holtkézi törvény eredete.

Hosszadalmas volna a földbirtok számos vonatkozásait tárgyalni, amelyek Verbőczy

hármaskönyvének első részében vannak kifejtve, különösen a birtok felosztás a családban, ahit-
bér, leánynegyed, határelkülönítés és igazítás
ról stb.. Bizonyos az, hogy a földbirtok e kor-
ban a legnagyobb jelentőségű volt. A gazdagságnak
hatalomnak tekintélynek forrása. Hiszen az orszá-
g népének rendi tagozódása és tulajdonképen
ezen nyugodott.

Bára főnemesség a korbana köznemesek-
ségtől ménem vált el jogilag, Hiszen Werbőczy
nek épen ezért váltak halálosellenségei a főnem-
esek, mert a köznemesekkel való egyenjogúságot
hirdette, a valóságban mégis a nemesi rendet
két csoportba kell osztanunk, még pedig a
főpapok és bárók, továbbá az alsópapság és a
köznemesség rendjére. A városok lakossága a
polgári rend, a mely legnagyobb részét a régi
várjobbgyok és várnépek soraiból került ki, e
korban még nem tett nagyobb jelentősögre szert
a jobbágyság, pedig az istenadta nép sanyaru
elnyomott sorban színylődött.

Jellegzetes ezen korra az hogy míg Má-
tyás korában a köznemesség, II. Ulászló korában
a főnemesség jutott hatalmi tulsulyba.

A főnemesség, miként már említettük
jogilag nem csupán birtok, hatalom és tekintély
dolgában emelkedett felül a köznemeseknek kizáró-
lagos egyházi méltóságokon és királyi főtiszt-
ságon nyugvó személyes, át nem ruházható elő-
kelőség volt. v. Lauer

Verbőczy felsőrolja az ország igazi
báróit, még pedig a következő sorrendben:
nádor, országbíró, Dalmát Horváth- Tóth or-
szágok bánja, az erdélyi vajda, székely ispán
szörényi bán, a királyéskialyné tárnokmestere,
főajtónállója, főpohárnoka, főasztalnoka, és
főlovászmestere, továbbá a temesi és pozsonyi
főispán.

A báróság, mint örökös főrend./.

vagy főnemesi czim az igazi báróság, az udvari főtiszttség alapján fejlődik olyképen, hogy II. Ulászló egyeseket örökös bárósággal az igazi bárók méltóságával és kiváltságával örökletesen megajándékoz-megadományoz főtiszttség nélkül; **a** báró czim átörökölhető, családta gokra is átszálló adományozásának első esete II. Ulászló korából származik 1506 körül a Jászóvári kódexben olvassuk Podmaniczky János főkamerás mesterről Johannem eiusque filium prolemque horem omnium in barones nomi-namus, eligimus et creamus coetuique baronum ascibimus et annuamus. Ugyanilyen bárói oklevelet kaptak 1507ben Drágffy György és János, valamint anyingi Török Imre. Ezeket szembe az igazi bárókkal -baronas solo nomine - névleges báróknak nevezték.

Előjogaik voltak hogy a királyi decrétonok és privilégiumok záradékában névszerint felemlítetttek, vérdíjuk és özvegyi hitbérük, a többi nemeikének kétszeresre, esküjük értéke pedig tízszeres.

Ezen korban kezd kifejlődni nálunk a grófi czim és méltóság. Nálunk szabad és örökös grófoknak - Comes liber et perpétuus - nevezték azokat, kik a vármegyei hatóságok alól kivett, rendszerint várral összekötött immunitási területeken [tájesen] teljesen szabad földesúri hatalmat, ugynevezett szabad ispánságot gyakoroltak, s nevüket birtokuk, illetőleg várak után veszik. Az örökös grófi czimmal élő családok a magyar birtok arisztokrácia legelőkelőbb elemét alkotják, bandérium tartási joggal birtak.

Légnevezetesebb kiváltságuk, mely egyuttal az örökös grófságnak tulajdon képen eredője és jog alapja, az, hogy királóa király személyes biróim-hatósága alatt állottak.

A hercegi czim az Árpádok korában csak a királyi család tagjait illették meg, a kirá-

lyi származás bizonyításaképp adta Mátyás király természetes fiának Corvin Jánosnak a lipcsei herceg czimét, mely czimét II. Ulászló a farkashidai egyezmény által biztosított számára.

Miként a főnemések ugya köznemések között is bár jogilag egyenlők voltak több rendbeli különbséget kell tennünk. Az eleinte tisztán vagyoni különbség később jog szempontjából is érvényesül. Az ugynevezett "jó-módu nemeseket" Webbczy mint "pars saniór" józanabb és előkelőbb részt említi, kiknek a szavazata döntő volt, mivel a szavazatokat nem számlálják hanem mérlegelik.

Ezekről élesen meg kell különböztetni az "egytelkes nemesseket, kik földjüket maguk művelik, jobbágyot nem tartanak s így jobbágytelkek szerint kivetett-lucrum camerae-t, valamint a hadi adót maguk kénytelenek fizetni, I Ez okból taksás neméseknek is hívták őket.

Mintegy átmenetet alkottak a nemes és jobbágy közt a praedialis nemések. Teljesen elszegényedett vagyontalan nemések ezek, kik főurak és főpapok udvarában teljesítenek fezzveres szolgálatot, s ennek fejében ellátást vagy évi fizetést, később birtokot-praediumot kaptak.

Nem nyernénk tiszta képet II. ulászló korának népszerű viszonyairól, ha nem emlitenők meg a kiváltságos és a nemességhez tartozó kunokat és jászokat, kik nemességüket és kiváltságaikat éppen e korban a parasztlázadás alkalmával az abban való részvétel miatt elvesztették. Hasonló jogaik volt a székelyeknek és helyzetük, kik három osztályra oszlottak. A főemberek, főfőszékelyek és közszékelyek. Ezen felosztás inkább vagyoni állapot és katonaszkodás szempontjából fontos.

A székelység és nemesség között II. Ulászló kiváltság levele különbséget tesz, rangban a nemések alatt állottak. A közszékelyek

ősa alkotmányukat s jogaikat 1562 ben János Z
Zygmund ellen-lázadás büntetéséül elvesztették

A szent korona közjogi fogalmának ki-
fejlődése jutatta nálunk országos rendiséghez
a városokat. A városok rend-je külön országos-
rend melynek szabadsága különbözik a nemeseké-
től. Minden egyes város nemesi személy győnént
jelentkezik. 1445 óta a városok a városok köve-
tei részt vesznek az országgyűlésen 1514. 3tcz.
szerint pedig a szab. kir. városok a szent koro-
na javai. A polgár személye szerint nem nemes, ha-
nem az u.n. városi vagy polgári-szabadság
részese. A város területén a nemeseket hason-
ló jogok illetik meg országos kiváltságai-
is voltak, de ezek fejében súlyos pénz- és
vér adóval is voltak terhelve.

Az ország lakosságának nagyobbik fe-
lét a jogoktól kizárt nép a plebs a jobbágy-
ság alkotta.

A jobbágy tulajdonképen nem-állami a-
latvaló, hanem földesurának alattvalója, de
bármennyire jogtalan és elnyomott is volt, a
rabszolgának nem tekinthető, mert önálló jogea
lanyiséga szem élyisége volt családi és vagyar-
jog tekintetében. Werbőczy szerint ingóságai
felett szabadon rendelkezik, de a földet csak
birtokolja haszonélvezi, az állam súlyos adó
terhein kívül földesurának és az egyháznak
is adózik. Egyedüli fegyvere a szabadköltözkö-
dési jog épen II. Ulászló korában az 1492. évi d-
ecrétumban szigorított meg. 1514ben a pa-
raszt-lázadás következményeképen ezen jogától tel-
jesen megfosztották (1514 § 25 tcz.) s ezen ki-
vül az 1514. decretum több rendbeli megszorítá-
tást és korlátozást állapít meg, kimondotta, hog-
a paraszt-származásut a király nem nevezhet
ki püspökké/ 1514. 24 tcz./ fegyvert maguknál nem
tarthatnak/ 60 tcz./ viszont a nemesek lakóházai
kat megerősítették castellumná, s védelmükre min-
den megyében vár emelhető/ 57 tcz./ Az 1514. évi

*Ez nagyobb
gyenge rész*

14. tcz. 3 §-a kimondja, hogy az örökös jobbágyságot: "amissa libertate ~~porum~~ qua de loco in locum recedendi habeant facultatem; dominis ~~et~~ ipsorum terrestribus mera et perpétua rusticitatem sint subjecti.

A jobbágyok általában egyenlők voltak jogilag, vagyoni szempontból azonban megkülönböztethetünk telkes jobbágyokat, házas és házatlan zselléreket. A jobbágy földes urának bírói hatalma alá tartozott, kivéve a közbünteteket, a mely esetekben csak külön privilegium az u. n. pallósjog vagy szabad ispánság alapján bírászkodhatott. II. Ulászló egyik pallósjogot adományozó 1502 évről származó egyik oklevélén ezen felírás olvasható: Zabad ispansagh levele.

---:---:---:---:---:---

*Erőszakos
közvet?*

2. Király és udvara.

N

Már értekezésem elején előadtam a történelmi előzményeket s okokat a melyek II. Ulászlónak s ezzel a Jagellók trónrajutását előidézték. A nagy Hunyadi Mátyás erőskezü uralkodása fényes udvara után a királyi hatalom és udvar hanyatlásáról a királyi tekintély nagyobb fokú csökkenéséről kell számot adnom.

A király szuverén, de a jogok gyakorlása megoszlik a király és a szent korona tagjai között. A hatalom megosztása úgy a törvényhozás mint a kormányzás, bíráskodás és hadi tekintetben megnyilvánul. Törvényt csak az arra meghívott országgyűlésen lehet alkotni, A bandériális hadszervezet valamint a főurak várépítési joga a király hadifelsőségjogának megosztását jelenti. A bíráskodás és kormányzat terén a királyi tanács befolyása mindjobban erősnyesül, mely tetőpontját II. Ulászló tanácstörvényében éri el. A végrehajtó hatalom gyengülését pedig az autonóm vármegyék, városok és a földesuri hatalom kifejlődése mutatja. A király e korban tulajdonképpen csak primus inter pares. Hogy ez hová vezetett azt a történelmünk azoncoru gyászos eseménye a mohácsi vész mutatja. II. Ulászlót kertárai bizonyos mértékig szerették, a későbbi nemzedék azonban talán szívesebben ítélkezett felette, mint megérdemelte, mert az ő 26 évi gyöngé tétlen uralkodásában látta az ország elgyengülésének, óriási hanyatlásának okát. A királyi hatalom, mely Mátyás alatt oly dicső volt egyre súlyadt úgy hogy majdnem semmivé lőn.

Már a trónra lépés előtt 1490. évi július hó 31-én a főurak meghatározott feltételekre esküt tettek Ulászlóval Farkashidán Nagyszombat és Szeredközött, mely feltételek

1492ben törvénybe is iktelyeztettek./1492.
1-13 czikkek./

A többi trónkövetelőkkel szemben nem mert, vagy nem tudott erélyesen fellépni, hanem két évi polgárháború után békét kötött velük. Ez a béke azonban lealázó volt, országgyűlések, városok zálogba adása, nagy összegű arany lefizetése volt az ára ami a királyi tekintélyt cseppet sem emelte.

A nemzet mely Mátyás alatt egész más külügyi sikerekhez volt szokva, midőn a Miksával 1491 augusztus hó 22-én kötött megállapodás pontjait megtudta csaknem fellázadt.

Az országgyűlés tagjai közül sokan nem irták alá, Az 1492. évi február hó 2-án Budán tartott országgyűlésen a király nem tudván magyarul cseh nyelven szonokult, s e beszédét Bálint váradi püspök tolmácsolta. Midőn a békekötést pontról pontra felolvasták az országgyűlés felháborodott s a felháborodás oly nagy volt, hogy a király tanácsosait csaknem tetleg bántalmazták. A békefeltételeket a király minden igyekezete mellett sem sikerült elfogadtatni, csupán több főúr és néhány város írta alá.

Ugyanezen országgyűlés a farkashidai pontokon kívül a hadügyet is szabályozta, még pedig a haderő gyengítésével a király birtokadó mányozás jogát is korlátozta 100 jobbágy telék erejéig.

Egyideig külügyi bonyodalomtól menten folytak le az ország napjai. II. Ulászló a belső konszolidáció helyreállítása helyett tétlenségbe merült. Miatta minden úgy lehetett a hogy tettsett, mindenre rámondta, hogy "dobzse" azaz "jól van" a mely szokása már cseh országban megszerezte neki a "Dobzse Král" czimet s a mely Dobzse László alakban nemsokára Magyarországon is közkeletűvé lett. Ezen eljárás

azonban nem alkotmányos elveinek s érzületének volt folyamánya, hanem erélytelenségének.

A királyi hatalom két főerősségét a gazdasági és hadi hatalmat kiadta kezéből Ulászló. A király egyre jobban elszegényedett. Mátyás híres feketesseregét, mely főerőssége lett volna nem tudta fentartani, szétszórta s részben kiirtatta.

II. Ulászló 1490. ben kiadott oklevélében világosan elismeri, hogy az ország szabad választása útján jutott trónra. Miksaival 1491 - ben kötött egyezménye a trónt Miksa és utóda számára akarta biztosítani azon esetre ha fiútódok nélkül halna meg. Ezen egyezés nem lett törvénybe iktatva, sőt az 1498 évi ~~xxx~~ decretum 45 c. kimondja, hogy a külföldi fejedelmek szószólóit a királyválasztó országgyűlésre nem szabad bebocsátani. Az 1505 évi rakosi országgyűlés elhatározta, hogy II. Ulászló fiútódok nélkül halna meg, csak belföldit fog királlyá választani.

Alkotmányos szempontból fontos II. Ulászló megkoronázásának néhány momentuma, mely ez időtől fogva maig is megmaradt. A farkas-hidai választási szerződés, valamint a koronázás után a szabad ég alatt letett közjogi eskü a hitlevél és koronázási eskü, ~~első és~~ *mely máig megvan* *1204-101*.
Ugyisint az az szokás, hogy a koronázás után a kincstartó pénzt szór a nép közé.

Az országfőurai rossz néven vették Mátyástól, hogy a szent korona őrzését Corvin Jánosra bízta. II. Ulászló alatt kifejlődik a korona őri intézmény. Mára választási szerződésben ígéretet tesz arra, hogy az ország koronáját a főpapok és bárók kezéből szemmi szín és ürügy alatt kivenni nem fogja. Az 1492. évi 3. tcz. értelmében korona örök őrzik Visegrád várában. Az 1500. évi 23. tcz. szerint "ad conservationem sacrae coronae regni, dum necessarium opportunumque fuerit; semper de domi-

nis saecularibus duo fideles, et non plures, ~~per~~
per regiam maiestatem ac universos dominos praefatos,
latos, barones, caeterosque regnicolas eligantur

örök azaz a király és országgyűlés által
2. koronaőr választandó. Ez ma is fennáll.

A király székhelye ott van, ahol
udvarával állandóan tartózkodik, ez egyúttal a
központi kormányzat és törvénykezés székhelye,
az egykori udvari főtisztok az ország igazi
bárává közjogi méltóságokká lesznek, az udvari
tisztiságoknak csak a címét viselik, és csak
országos jelentőségű ünnepélyes alkalmaknál
teljesítenek udvari szolgálatot.

A királyi udvar tagjai, vagyis akik
állandó szolgálatot teljesítenek a király szemé-
lye körül első sorban a királyi kamarások
kik a király legmeghittőbb emberei, a kirá-
lyi termekben ki és be szabadon járhatnak, a
király az életét bízva rájuk adta ezt II.
Ulászló egyik kinevezési okmányában olvassuk.
Ezek természetesen az ország legelőkelőbb neme-
si családjaiból kerültek ki.

A király személyének védelmére állt
az udvari katonákból álló testőrség, nemes vi-
tázékkik békében diszőrséget, háboru idején
közvetlen védelmet szolgáltattak. Szolgálatuk
fejében a királyi kincstárból fizetést huz-
tak, vagyértékes adományokban részesültek.

Rangban a testőrökkel egyenlőknek
tekintettek az udvari ~~harcosok~~, vagy miként a régi
okmányok nevezték aulikusok, nem szolgák cse-
lédek voltak, hanem szintén a nemesek sorából
vett udvari tisztok, kik részint királyi kiküldet-
ésben jártak el. részint udvari szolgálatot
teljesítettek külön testületet alkottak, a mely
bea ~~kinevezések~~ felvétel királyi kinevezéssel
történt. Külön főnök alatt állottak. megkülönböztető
jelvényeket viseltek, vámmenteséget
élveztek, királyi kiküldetések alkalmával szál

lás és élelmezését igényelhettek.

Az 1500. évi. 21. tcz. közölkék 10-nek azt a privilégiumot adta, hogy bandériumaitakat nem a megyei hanem a királyi táborba állíthatták.

Az udvari tisztségek előkészítő iskolája az apródi szolgálat volt, kik szintén csak nemesi ifjak lehettek. Az ő sorukból kerültek ki az udvari tisztek és lovagok.

Végül a királyi udvarhoz tartoztak még a kancellár vezetése alatt a titkárok, íródeákok és udvari papság.

A királynének külön udvartartása volt melynek ugynezen tisztségei voltak. A királynék maguk választották és nevezték ki udvari személyzetüket. A királyné kancellárja a veszprémi püspök volt, ki e címet még ma is viseli.

II. Ulászló törvényeiben különösen az 1492. évi VI. VII. VIII. tcz. kifejezetten követezik, hogy ugyan király, mint a királyné udvari tisztségeket és egyéb méltóságokat ne idegenekkel hanem magyarokkal töltsenek be. Az 1492. V. tcz. pedig általában meghagyja "őfelsége nagybírságot Magyarországon lakják, hogy az ország szükségéről annál kényelmesebben és könnyebben gondoskodhassék, és rendelkezessék

A király Budán lakott udvarával, hanem néha évekig sem mozgult ki. Palotája még Mátyás építkezései következtében világhírű volt. Bár Ulászló alatt csak pusztult minden, ugyan 1525-ben mára palotának alig volt ép ablaka. A több helyt becsurgott az eső még így is megnyerte a fényes palotához szokott Szulajmann tetszését.

A már felsorolt udvari tiszteken kívül nagy számú szolgáló személyzet is volt, azon

kivül étek-fogók, pohárnokok és szakácsok. A szolgaszemélyzet között sok idegen volt, a szakácsok azonban magyarok. A magyar konjhának

híre kitűnő volt. II. Ulászló mindjárt Magyar országba jöttkor annyira megkedvelte a magyar áteleket, hogy a csehek egyenesen ennek tulajdonították azt, hogy a király alig ment többé vissza Csehországba.

Mátyás udvarát a tudósok nagy száma tette még fényesebbé, akik Jagellók korában nem találván kellő méltánylásra, apránként eltávoztak, csupán a csillagászok helyesben a csillagjósok maradtak meg.

Megemlíthetjük még az udvari orvosokat, szénészeket - saposok ~~dobosok~~ - színészeket és az udvari bolondokat.

A királyi udvar fénye a főurak nagyrészt is Budára vonzotta, Minden valamire való főurpalotát építtetett Budán, honnan gyakran bement a királyhoz annak a udvarlására.

Itt lehetett ~~lehetett~~ megtudni a leghitelesebb híreket a végekről, cselt szóni, udvar hölgyeknek udvarolgatni, kitüntetésekért privilégiumokat szerezni. A gyenge Ulászló csak hogy szabaduljon ezektől az u.n. bejár~~ók~~óktól mindent megadott amit kértek tőle.

A királyi udvar mellett tartózkodtak a külföldi követek is, kiket kezdetben az ország vendégeinek tekintettek, de már Ulászló korában csak néhányan közülök élvezték a régi kedvezményeket a többieket rossz szemmel nézték mert tanácsukkal a gyenge királyt az ország ügyeinek intézésében károsan befolyásolták.

Gyakoriak voltak a királyi udvarban a lakomák a bálók, löversenyek, hajvivások, bár a lomha Ulászló nem igen kedvelte. Szokásos volt a húshagyló kedd megünneplése. Ha az udvari tisztviselő vagy udvarhölgy házasságra lépett, a király tartotta ki a lakodalmát. Kiváló figyelemben részesültek a vallásos ünnepélyek és különösen Gyertyaszentelő, virágvasárnap és nagycsütörtök, nagypéntek, húsvét és az Urnapja. A magyar királyi udvar élete különö-

ben nagyrészt a királynétől függött. II. Ulászló felesége Anna derék asszony volt, aki minden egy szerűsége mellett is kivívta a nemzet tetszését ^{fiókelésű.} a király pénzügyeit úgy a hogy ~~az~~ rendbe hozta.

V Neki köszönhető, hogy ha nem is az ország első-
 hozta.

:-:-:-:-

E g y h á z i t á r s a d a l o m

Mint általában a középkort, úgy Ulász

ló korát is jellemzi az egyház és különösen az egyházférfiak nagy befolyása az állam életére.

Az ország sorsának legfőbb intézői praelati et barónes, vagyis az egyházi és világi főurak. A tudományok művelői, a művészetek pártolói között első helyen találjuk az egyháziakat, kik ezen kulturális működésük mellett birtokaik arányában kiállított bandériumok által, sőt mint a mohácsi csatából ismeretes, személyes fegyveres szolgálataik által is a haza javára voltak. II. Ulászló számos törvénye szól egyházi személyekről, a melyekből korának egyházi viszonyait megismethetjük 1492.- 29. 44. 45 48. 76 tc. 1495- 6. 31. 32. 37. 38 1498. 14. 56. 58. 59. 66. 67. 69. tcz.

Midőn e korban az egyházi társadalomról beszélünk természetesen a róm. kath. egyházat kell értenünk. Mivel a róm. kat. vallás államvallás volt. Voltak az országban egyéb felekezetek is, patareimusuk Bosznia és a határos vidékeken és széleken, zsidók izmaeliták, de különösen óhitűek azaz görögkeletiek. Kinizai Pál Töröntál és Kevegyébe 1000 török és 50000 szerb családot telepített be, úgy hogy Ulászló ezek részére külön

püspökséget szervezett nehogy külföldi egyház-hatóságok alatt álljanak.

A főpapok között legtekintélyesebb volt az esztergomi érsek, utána pedig a kalocsai érsek és az ezen korban nagy szerepet játszó Bakócz Tamás egri érsek. A többi püspökök közül kivált a veszprémi püspök mint a királyné kancellárja.

A nagyobb beneficiumok adományozása szent István óta királyaink főkegyuri és apostoli jogához tartozott, mi sok visszaélésre adott alkalmat. Epen II. Ulászló kormányzása alkalmával el kellett tekinteni az esztergomi érsek személyétől: Estei Hippolit ugyanis még valóságos gyermek volt. A koronázást tehát, mely mindig az esztergomi érsek joga volt, Thuz Osváth zágrábi püspök végezte. A visszaélések különösen az egyház szempontjából voltak veszedelmesek. Családi összeköttetések, katonai érdemek, politikai érdekek kiálégitása ~~és~~ püspökségek és javadalmas apátsgok adományozása által történt, természetes, hogy az egyéni rátermettség ilyenkor számba nem jött. Az 1495. évi. XXX. és XXXII. tcz. csupán azt köti ki, hogy egyházi javadalmakat nem szabad "Külső és idegen nemzetbeliek részére adományozni. Ugyanezt az 1504 évi X. tcz. 1.§-a következő szavakkal mondja ki "akirályi felség ... idegen nemzetbelieknek semmi birtokjogot, tudniillik sem egyházit sem világít ne adományozhasson.

Az egyházi javadalmak körüli visszaélések egyik alakja az volt, hogy egy egyházi személy több javadalmat is tartott kezében, ami nemcsak egyházi, hanem politikai szempontból is megengedhetetlen. Erről szól az 1498. évi. LVI. tcz. : "A püspök urak és egyházfők, meg más egyházi személyek közül senkinek sem szabad két méltóságot vagy más bármily csekély egyházi javadalmat is kezén tartani, kormányozni és élvezni. Kivévn egyedül az idő szerint kinevezett boszniai püspökök ~~kezdtek~~ ^{kezdtek}, de nem több egyházi javadalom lehet a kezén, mivel csekély a jövedelme és némei végvárakat fönnek kell tartania.

Több rendbeli törvényes rendelkezéssel találkozzunk azon visszaélés ellen is, hogy világi egyének, világi ruhában egyházi egyének javadalmát bírnak, vagy ha szerzetesi állásokat világi papoknak adományozza a király. Az 1498. évi. VIII. tcz. erre vonatkozólag azt mondja "mivel több olyan szerzetes prépostságok és apátságok birtokában levő papi személy van, akik világi vagy polgári öltözetben ezeknek az egyházaknak jövedelmeit több éven át kimerítik, és aztán meggazdagodván az illető rend meggyalázásával vagy házasságra lépnek, vagy pedig világi papokká lesznek. és az egyházak javait ekképen fölemésztik, ennélfogva határoztuk, hogy a süveges papi személyek, vagy más világi papok avagy áldozárok efféle szerzetes prépostságokat és apátságokat szerzetes ruházat nélkül ne tarthassanak kezükön hanem tartozzanak az illető javadalom elvesztésének büntetése alatt, egy év tartamán belül annak a rendnek öltözetét magukra venni és viselni. A z ugyanezen évi. LIX. tcz. elrendeli, hogy a papi személyek világi öltözetben bár csak rövid időre is ne tarthassanak kezükön egyházi javadalmakat.

A király főkegyuri jogának biztosítását és megerősítését czélozza az 1495. évi. XXXI. tcz. valamint az 1498. évi. LVII. tcz. mely minden máshonnan eredő egyházi névezést érvénytelennek mond.

A királyi hatalom gyangulásának egyik oka a birtoktartókraczia kifejlődése volt, mely a köznemességre is veszedelmes volt. Érthető tehát hogy a földbirtoknak az egyháziak kezébe való nagyfokú összegyűlését és szaporodását is rossz szemmel nézték. Ennek megakadályozására illetőleg ellensúlyozására szolgáltak a holtkezi törvények, melyek e-

gyike az 1498. évi. LV. tcz. így szól: "A püspökök és egyházi-ök, vagy azok valamelyike, világi birtokokat, vagy birtokjogokat saját személyük és egyházuk részére se királyi felségtől, akármi módon föl nem kérhessenek, sem szabadságukban ne álljon olyanokat pénzért örökös joggal megvásárolni és megszerezni, vagy zálog czimén birtokukban tartani." Az u. eze 1498. évi LV. tcz. az ilyen vásárlást még királyi jóváhagyás ellené is érvénytelennek tekintí a, kifizetett pénzt visszaadni rendeli.

A magyar püspökök nemcsak hazánkban, hanem az egyetemes kath. egyházban is nagy tekintélynek örvendenek.

Ez nagyrészt Bakócz Tamás érdeme, ki alacsony sorból a legmagasabb fokra küzdötte magát. Esteri Hippólitoserére kény szeritvén esztergomi érsek lett. 1508-ban ~~Konstantinápolyi~~ páriarcha czímet kapta. és II. Gyula pápa halála alkalmával 1513-ban komoly jelölt volt a pápai székre.

Ami a papság társadalmi állását és életmódját illeti nagyjából olyan volt, mint a nemeseké. A főpapok ügyéltek mint a főurak, s fényezésben gyakran túltettek rajtuk. A Kanonokok életmódja olyan volt, mint a jóbirtokú köznemeseké, a plébánosoké olyan mint a nemeseké, vagy városi polgároké. Kivételt az elől csak az ugynevezett kolduló barátok tettek. Ezeknek tilos lévén a vagyon gyűjtése, tagjait a legalsóbb néposztályból ~~választották~~, de épen ezért hasonlóak maradtak a néphez, s voltak erre oly roppant hatással.

Valamint a főurak hatalmi tulsulya a köznemeseget elnyomással fenyegette, ép így a főpapok vagyona s az egyházi szervezetben rejlő hatalma valósággal az alsó papság zsarnokaivá tette őket. Kapzsiságukban a püspökök megyei zsinatokon való résztvétel alól pénzért mentették ki és fel papjaikat, mely gyakorlatot az 1498. évi. LXVIII. tcz. eltörölte. Megjellem-

zőbb az LXIX. tcz. mely így szól : " Mivel vala-
nak némely egyházfők, kik valami gonosz
visszaélésből az egyházak plébánosait tetszésük
szerint való adó kivetésükkel már nagyon gyak-
ran el szokták nyomni. Az ilyen teher alatt
nyögő plébánosok pedig néha a a kelyhek s
az egyházak egyéb javait kénytelenek voltak el-
vesztegetni, hogy magukat ezek segélyével az
afféle adózások alól megváltassák; néha pedig a
szükségtől szorogatva egyházaikat elhagyni
és máshová menekülni kényszerülnek, és a fő-
pap urak nem átvállalják e miatt az illető plé-
bánosnak hivatott egyházi tilalom alá vetni,
ennél fogva megállapítottuk hogy az egyház-
főknek ezután sohasem szabad az ő megyéjük egy-
házainak plébánosaitól segélyt kérni, vagy kö-
vetelni, kivéve egyszer bulláik megváltására,
s ezt is kellő mérséklettel inkább kegyes
mint kikényszerített segély gyanánt.; sem
pedig nem szabad azokat bármi módon saját tet-
szésük szerint megadóztatni, vagy a plébánosok
sok miatt az ő hivaikat egyházi tilalmakkal há-
borgatni vagy zaklatni "

Ilyen körülmények között megért-
hetjük, hogy az alsópapság a főpapok ellen
fordult a parasztlázadás alkalmával, s a fő-
papság fölösleges voltát kezdi emlegetni,
valamint azt is, hogy a különben vallásos
pórnép ugyanekkor Csáki Miklós csanádi püspö-
köt püspöki köntösében karóba huzta.

Az 1504. XII. tcz. újból eltörölte
az alsópapságnak kegyes segély czimén való
megadóztatását cs-upán a püspöki kinevezési
bulla megváltása czimén egyszeri adóztatást
enged meg.

A király főkegyuri jogának az egy-
házi javadalmak betöltése tekintetében a pá-
pai devolutió megakadályozására szolgál az 1514.
LXV. tcz. mely a Rómába utazó javadalmasok-
nak meghagyja hogy elindulásuk előtt a pápa -

tól biztosító levelet szerezzenek, mely szerint,
ha történetesen Rómában meghalának, nem a pá-
pa tölti be a javadalmukat, mint azt az egyház
jog előírja, hanem a király.

Digitized by Google

V á l á g i t á r s a d a l o m .

Magyarország területe II. Ulászló korában körülbelül megfelelt a ~~hősi~~ ~~előti~~ nagyság nak, csupán dél felé birt, nagyobb kiterjedéssel amennyiben a Horváth Szlavon országok területe, Tótország néven szintén országunkhoz tartozott. Mátyásnak ~~egyéb~~ hódításai Ulászló alatt elvesztek. Ha helye-s képet akarunk nyerni az ország állapotáról, tisztában kell lennünk a lakosság számával. E czélból jól felhasználhatjuk az u.n. dicális összeírásokat, melyeket a dica vagyis a hadi adó kirovása végett készítettek, ennek alapján kiszámíthatjuk, hogy országunk népessége ~~2-1/2~~ 2-3 millió lehetett, tehát más országokhoz viszonyítva aránylag népesebb mint ma. A népesség azonban nem egyformán eszlott meg legsűrűbben laktak Dunántul, Erdély és Tótország területén.

Mint fentebb láttuk vallási tekintetben nem volt egységes a nép, a nemzetiségi szempontból még -kevésbbé, eltekintve a magyarságba beleolvadt kunoktól és bolgároktól, mint leg-jelentékenyebb nemzetiségről meg kell említenünk a szlávokról és a németekről. Az ország déli délnyugati és észak nyugati részén éltek szlávok, nagyobb tömegekben, bár a magyar nyelv nem volt idegen előttük. A német elem szint-

tén három főcsoportban élt, a bányavárosokban, az erdőszélességekben és Királyföldön. A Szepesi és erdélyi szászok azonban nem tisztán német, hanem *flandriai* eredetűek.

Erdélyben jelentősebb számmal találunk oláhokat is. Az ország területén szétszórva különösen a városokban olaszokat, francziákat, valonokat, görögöket, örményeket és cigányokat. A magyar nép az összes európai nép között a legkevésbé fanatikus nép volt, nem üldözte az idegen nemzetiséget, csupán nem szerette; a mellettkartományokban lakó idákonakat pedig a legkevésbére becsülte.

A nemzeti büszkeség és arisztokratikus felfogás mellett természetesen, hogy az idegeneknek majom módra való utánzása idegen volt előtte. Ha a magyar nemzetiség élénk érzete kifelé össze is fűzte a magyarságot, benne a különböző osztályok között meg volt az osztályküzdelen. A paraszt kétségkívül haraggal tekintett a nemesre, ez pedig a polgárság irányában nem viseltetett jóindulattal.

A leghátramaradottabb osztályküzdelen a fő és köznemesség között folyt. A két nemesi osztály egymás ellenében talán még nagyobb ellenszenvvel viseltetett, mint a többiek irányában. E küzdelenben fejlődött ki a nemesség azon jellemvonása, hogy mindig különös súlyt fektetett jogainak fentartására, annak gyakorlása olykor nem is állt módjában. Mikor Mátyás megválasztása a köznemesség diadala volt, s az ő uralkodása alatt a főnemesség nem önkényeskedhetett, addig Ulászló megválasztása, mint láttuk éppen a főurak mesterkedésének az eredménye volt, kik ő-nyó czélból, nem törődve az ország kárával gyenge erélytelen királyt kerestek, hogy ők annál hatalmasabbak lehessenek.

A főnemesség azonban egymás ellen is fondorkodtak. Legbefolyásosabbak voltak csapolyi

István, Báthori István Kinizsi Pál és az
egyháziak közül Bakócz Tamás. *rajz*

A főurak elleni gyűlölet ~~akkor~~ ^{val} kirohant, ~~ez~~ volt az 1514-iki parasztlázadás, Bakócz Tamás a pápa felszólítására a török ellen kereszties háborút hirdetett, ~~ez~~ nagyszámban összesereglett szedett-vedett nép ellátásáról, vezetéséről nem gondoskodtak. A főurak nem vállalkoztak a vezetés szerepére s így keresztiesek vagy mint a latin crux elnevezésből eredő kurucok vezére Dósa György egyszerezű székely nemes lett.

A földesuraknak nem tett szét az, hogy jobbágyaik ott hagyván otthonukat, keresztet vitéznek csaptak fel, ~~eleinte hajdúk utján~~ próbálták ^{őrel} visszatartani. Midőn ez nem sikerült arra a gondolatra jöttek, hogy az ott-on maradt nők és gyermekek büntetésével szafordíthatják jobbágyaikat. Ezen barbár ~~te~~ azonban ellenkező hatást váltott ki. Az öntudatra ébredt nép ~~itt~~ ^{itt} ekleen fordult, Itt már nem használt sem Bakócz átka, sem a királyi parancs fegyverre került a sor, melyben sok sok vérontás után végre is a nemesség győzött s véres bosszút állt. A polgári háború mintegy 40-60000 ember életébe került, kik majdnem kivétel nélkül magyarok voltak. A földesur és jobbágyai között fenállott elég jó viszony hosszú időre megzavartatott.

Az 1514. év őszén tartott országgyűlés elhatározta, hogy" noha a parasztok gyűlázasos tettükkel megérdemelnék, hogymindannyian kiirtassanak, mégis a nemzet tekintetbe övéve, hogy a nemesség jobbágyok nélkül nem sokat ér" megbocsát nekik s csak vezéreiket a nyilvános gyilkosokat s a nők bántalmazóit sújtja halállal. De hogy a parasztok lázadásának emléke maradjon és utódaik is bünhődjenek, ezen túl az országban lakó parasztok valamennyien kivéve a városok lakóit és a hűségben maradta-

✓

kat- elvesztvén a szabad költözködés jogát, uraiknak kizárólagos és örökös szolgálói legyenek 1514. - 14. tcz. 3 §-a. Ugyanekkor szabályozták a jobbágyi szolgáltatásokat, továbbá kimondták, hogy jobbágy fiából ne lehessen püspök, 1514. évi. 24. tcz. jobbágy pusztát nem tarthat házában. (60 for)

A fő és köznemesség, valamint az egyéb kiváltságos osztályok tagozódásáról a jogi háztükörrel már szoltam, az ország népének életéről kulturális és egyéb viszonyairól pedig a következőkben lesz szó, Csupán azt kell megjegyeznünk, hogy az ország hanyatlásának pusztulásának, mely a mohácsi vész alkalmával tetőpontját érte II. Ulászló gyengeségén kívül egyik fő oka társadalmi viszonyainkban, illetőleg a társadalmi osztályok egymás elleni küzdelmeiben rejlett.

Alkotmány és törvényhozás.

Hazánk II. Ulászló korában alkotmányos monarchia volt. Az alkotmányos intézmények ugyan nem voltak még kifejlődve, mint ma, de lényegük má-r meg volt. A kormányhatalma a király személyes tulajdonságaitól és viszonyaitól függött. Róbert Károly és Nagy Lajos és Leótyás alatt a kormány erős, az ország hatalmas volt, az ő erős kezükben a főurak is igen hasznos szolgálatokat tettek.

A királyi hatalom csökkenésének egyik oka maga a király választás volt. Mint már láttuk a többször emlegetett Barkashidai

egyezményben a választók valóságos szerződéssel korlátozták a megválasztandó király jogkörét a sajátérdekükben. Ilyen alkotmánybiztosíték volt még a koronázás és a hitlevél is, amelyre a király esküt tett.

De a nemzet nemcsak a királyválasztás alkalmával korlátozta a király hatalmát, hanem gondoskodott arról is, hogy az ellenőrzés folytonos legyen. Ezt az ellenőrzést a királyi tanács és az országgyűlés gyakorolták. Az országgyűlés csupán a törvényhozásba, a királyi tanács ezen-kivül a közigazgatásba is befolyt.

Az országgyűlés gyakoribb megtartását inkább a török veszedelem okozta, a mikor a királyt a nemzet áldozatkészségéhez volt kénytelen fordulni. Egyébként sem hatáskörük sem alakjuk, sem megtartásuk, ideje és helye nem volt pontosan szabályozva. Jogilag 1608 előtt egy táblás volt az országgyűlés. De táblás a főurak és főpapok külön tanácskoztak. Az alsótáblán a nemességnek személyesen kellett volna részt venniük, de az mindig több nehézségbe ütközött, úgy hogy leginkább vármegyénként 3-4 nemes képviselte mintegy a vármegye nemességét, természetesen ezek nem követek vagy mai értelemben vett képviselők voltak. Ugyancsak az alsó táblán vettek részt a városok és káptalanok, szerzetek követei, valamint a távol levő főurak és főuri özvegyek megbízottai.

Az 1507 évi 12. tcz. kimondja az országgyűlés tagjainak mentelmi jogát, valamint az iuristitutumot, vagyis a törvénykezés szünetelését.

? már
az Abp. értekez-
ben is közltem

!!

II. Ulászló korabeli országgyűlések nem tartoztak a csendesebb helyek közé, gyakran tettlegességre is krült a sor, emint azt az 1492. évi február hó 2. országgyűlésen

láttuk, vérrengzéssé azonban nem fajult a dolog. Gyakoriabbak voltak a cselfogások.

A főrendek például sokáig szerették húzni a halasztani a megjelenést, majd a tárgyalást, míg a nemesség a várást megunva s olykor költéséből is kifogyva eloszlott. Ekkor azután tetszésük szerint alkották meg a törvényeket.

Az 1491. és 1498. évi országgyűlések elhatározták, ugyan hogy az országgyűlésre kitűzött első ~~delegált~~ negyedik napon pénzbüntetés terhelépalatt mellett tartoznak a rendek megjelenni, de ezen törvények csak papirosan maradtak.

Az országgyűléseket II. Ulászló korában Budán, vagy Rákoson tartották, a helykülönben nem volt meghatározva.

Az országgyűlés tanácskozásának nyelve magyar volt, de határozatait latin nyelvű dekrétumokba foglalták.

Az országgyűlés egyik legfontosabb, alkotmány szempontjából, igen nagy jelentőségi joga volt az adómegajánlás joga. Ezt a budget-jogot biztosítja az 1504 évi dekrétum I cikkében midőn egyfelől kimondotta, hogy ha az országot nehéz szükség és veszedelem fenyegetné és máskép nem lehetne segíteni, mint ha a király a Rákosmezőre országgyűlést hírdetné, akkor ha az ország veszedelmének elhárítására valami adót ajánlanának, vagy szolgáltatnának, azt a főpap és báró uraknak, meg az ország többi nemesseinek közös egyetértésével kell megajánlani és szolgáltatni; másfelől kimondta azt is, hogy ha valamelyik megye önszántából nem az országgyűlés megajánlásának alapján és egy az ország régi szabadsága ellenére akármilyen kevesetk szín alatt a szokott kamara nyereségen kívül adót ajánlana, vagy szolgáltatna be a királynak az illető megye nemesi hitszegés, vagy hamis eskü büntetésében be-

csületük és emberségük elvesztésében elmarasztalta-
 taltatnak, s ez alapon az ország többi nemesei
 sorából kizár^(ak)tnak tekintendők. Ezen alapon
 volt az országgyűlésnek beleszóllási joga a
 külügyek intézésébe, amint ezt II. Ulászló 1498
 iki országgyűlésén láthatjuk. A szabályalkotá-
 son kívül az országgyűlés választja a nádort,
 a korona örökét s a királyi tanács^(ak)taggait.

Bár közjogilag az országgyűlések, va-
 lójában azonban a királyi tanács birt nagyobb
 jelentőséggel az országgyűlés^(ak) intézésében *Ringier*
 tagjai főtisztviselők, főpapok főurak és egyéb
 nagybirtokosok voltak. Őriási tekintélyüket mu-
 tatja pecsétjük, melyek körirata " Sigillum
regnicolárum Hungarie " azaz " Magyarország
 lakosainak pecsétje " volt.

A királyi tanács kifejlődésének alkotm-
 mányjogi jelentősége van. A király személyes
 kormányzata helyébe az alkotmányos kormányzat
 lép, midőn a nép állandóan részt vesz az ország
 ügyei intézésében. Ezen intézmény fejlődésének
 tetőpontját II. Ulászló korában érte el, midőn a
 királyi tanács szervezete és hatásköre törvényha-
 zással megállapíttatott, s a híres tanács^(ak)törvény-
 ben 1507. évi. 3.5. és 7. cz.ekben ezen fe-
 lül a felelősség elve is kimondatott.

Már az 1495. évi ~~dekrétum~~
 dekrétum 8 §-a demokratizálja a királyi taná-
 csot, midőn kimondja, hogy a királyi ítélőszék,
 s ezzel együtt a tanács tagjai 3. főpap 3
 báró és 14. nemes legyen.. Az 1498. évi dekrét-
 um 2. cikke szerint 2 főpap 2 báró és
 16 nemes a királyi ítélőszék tagja, kik közül
 8 nemes az állandó királyi tanács tagja leg-
 yen, személyüket a király és országgyűlés egy-
 gyütt válassza, s tartoznak esküt tenni, hogy a
 ország közjára érdekében fognak a királynak ta-
 nácsot adni.

Ugyanígyen értelemben intézkedik az
 1500. évi dekrétum 10 cikke azon kü-

lőmbsséggel, hogy a király 4 főpapot, 4 bá-
eót nevez ki, a nemesek közül pedig 16-ot az
országgyűléssel együttesen. E 24. tag közül
12- a királyi tanácsban állandóan legyen jelen,
megbízásuk csak 3 évre szól a működésükért
fizetést kapnak, mely összeg fedezésére por-
tánként 3 dénár ad-ó vethető ki.

Ezen előzmények után hozták az 1507
évi decz. 3.5.7. cikkei melyek II. Ulászló
tanácstörvénye néven ism retesek, melyben
különösen két fontos alkotmányjogi tétel nyert
határozott megvalósítást, : az egyik, hogy a
királynak a tanács meghallgatása nélkül tett
rendelkezései érvénytelenek ", a másik, hogy
" a királyi tanács tagjai eljárásukért az
országgyűlés általi felelősségre vonhatók, és
büntetéssel sújthatók. E szerint tehát
a tanácsosokat jogi és politikai felelősség
terheli. Ezen törvény az alkotmányos kormány-
zat oly magas fejlődési fokát mutatja, hogy
még Anglia alkotmányát is felülmúlja.

Igaz, hogy ez nálunk ezen korban nem volt
célravezető, mert a királyi hatalmat meggyön-
gitette, és az országgyűlési pártok uralma alá
helyezte a mi a mohácsi vészhez vezetett.

A királyt megillető végrehajtói ha-
talom tulajdonképpen szervei, közegei a királyi
főtisztségek viselői; a nádor az országbíró, kan-
cellár, tárnokmester, bán és vajda.

Mivel a nemzetnek állandó sérelme
volt, hogy a főtisztségeket királyaink idege-
nekre bízták, az 1492 évi 6.tcz. 8.tcu. és az
1504évi. 2.tcz. kiköti, hogy ezen főtisztsé-
gek csak magyar nemesek által tölthetők be.

A nádori méltóság fejlődésének tető-
pontja Mátyás idejére esik, ki az 1485 évi
nádori cikkében azt szabatosan körül írja.
Ezek szerint a királyválasztó országgyűlést a nádor
hívja egybe, ő adja le az első szava-
zatot, továbbá ő a kiskorú király gyámja.

Ind.

Ez utóbbi jogait II. Ulászló nem vette figyelembe. Ő az ország hadseregének főkapitánya, fővezére. Az 1498. évi. 43. tcz. szerint a végvidéki várak a nádornak vannak alárendelve. Ő a közbenjáró a király és a nemzet között, az első és a legnagyobb bíró, a királynak távollétében helyettese, a mely utóbbihoz külön esetenkénti kinevezést volt szükséges. Így nevezte ki II. Ulászló helyettesítőkké /helytartókká Geréb Péter és Perényi Imre nádorokat.

A nádor után első tisztviselő volt az országbíró, a király legfőbb bírói hatalmát képviselte a praesentia regiát. Az ország nemesei az aranybullában biztosított jogaiknál fogva a királyi személyes biráskodáshoz ragaszkodtak, és a specialis praesentia regiát kérték ügyeikben. Midőn királyunk ily esetekben magukat a titkos kanczellár által képviseltették a nemesek a király személyes jelenlétét a "personális praesentia regiát követelték. Ily legfőbb ügyekben eleinte maga a király biráskodott, később helyettese a királyi személynök. Ezek eleinte főpapok voltak, de már 1507. :.4. tcz. elrendelte, hogy a király bírói pecsétje a mely alatt az összes főbenjáró ítéleteket kiadni szokták eszentál, jogtudományban és törvényekben jártas érdemes világi egyének kezére bízassék. Megújította ezt az 1514. évi. 55. tcz. azzal hogy a személynök állandóan Budán lakjék. Werbőczy István volt az első világi személynök.

A király személyesen csak a főurak ügyeiben a nagyobb hatalmaskodás 5 esetében, lovagi, gyámsági és legfőbb felelősségi ügyekben biráskodott.

A nádorhoz hasonló hatáskörrel bírtak az általuk kormányzott kisebb területen a szlavóniai bán, erdélyi vajda, és a székelyek főispánja.

A tárnokmester kezdetben a király pénzügyminisztere volt, később a király földesurii hatalmának képviselője. Hatalmának növekedése a városok fejlődésével esik össze. A királyi jövedelmek kezelését helyettesítette a főkincstartó végzi és a tárnokmester a szabad királyi városok birája lesz. II. Ulászló tárnokjogi rendeleteivel szabályozza hatáskörét. A Tripartitum a városokat 2 csoportba osztja, tárnoki és személynöki városokra a szerint, hogy kiiek a birói hatáskörébe tartoznak.

A főkincstartó, ki különösen az adók behajtásával foglalkozott, II. Ulászló korában az országgyűlés ellenőrzése alá került.

A közvélemény a kincstartókat csalóknak tartotta és mint ilyet mozdította el, az országgyűlés Lukács csanádi püspököt 1493-ban helyére Ermszt Zsigmond dúsgazdag pécsi püspök került. A pénzügyi nehézségeken azonban ő sem tudott segíteni, le akart mondani mit nem fogadott alá király. 1494.-ben nem hiányt találtak a számvételekben, miért is a király, hogy a rendeknek megmutassa a erélyét Dombai alkincstartót fogságba vetette, a püspököt pedig 400000 arany fizetésére kényszerítette.

Nem ugyan közvetlenül, de közvetve volt a kanczellár hatalma. Eleinte az egész kanczellária pökből került ki. Később II. Ulászló korában már világiak is vettek részt a főkanczellár azonban az esztorgomi érsek volt, csupán cím és méltóság, a hivatal vezetője az alkanczellár volt. Itt őrizték a királyi pecséteket is.

A királyi főtisztviselőkön kívül a kormányzás közegei voltak a vármegyék, melyek II. Ulászló korában már nagy jelentőségre tettek szert. A köznemesség a főurakkal

szemben a vármegyékkel tömörült, s a királyi vármegyék törvényhatóságokká, autonóm szervezeti formákra alakultak. A főispánt a király nevezte ki, de II. Ulászló alatt törvénybe iktatták, hogy a megye nemesei közül nevezze ki. Alispánt és szolgabírákat a megyei közönség választotta. A megyei hivatalazonban nem volt jövedelmező állás, a korteskedésnek híre nem volt, sőt 25 gir-a birság terhével kellett kényszeríteni a megválasztottat hivatala elfoglalására. Egyévi hivatal viselés után 5 évig mentes volt a hivatalvállalástól.

A jobbágyoknak, a nemesekkel szemben való viszonyáról már szoltunk, csupán annyit kell megjegyeznünk, hogy a parasztlázadás előtt a nemesek különféle kedvezményekkel, várossal és edesgették magukhoz a jobbágyokat, hiszen birtokuk annyival többet ért, a lakosság pedig elég gyér volt. Ez az elég barátságos viszony persze a parasztlázadással hosszú időre felborult. A mohácsi vész alkalmával a nemesség nem mert teljes erejével talpraállni, nem merte curiáját védtelenül otthagyni, nehogy a fellázadó jobbágyok ott hon maradt családjukat elpusztítsák.

A magyar közélet nem központi tényezőit általában két csoportra lehet osztani. A megyékre és kiváltságos területek és testületekre.

Ez utóbbiak között első helyen állanak a városok. Országos jogálláshoz az 1405 I. II. dekrétummal jutottak. Meg kell

különböztetnünk a szabad királyi városokat. Ilyen Ulászló Korában 15 volt, kiknek az országgyűlésen résztvételi joguk volt, s a tárnoki vagy királyi városokat, melyeknek ily joguk nem volt s végül a mezővárosokat me-

lyek csekélyebb önkormányzattal s kevesebb privilégiummal rendelkeztek. A városok jelentőségét tanúsítja az, hogy II. Ulászló és Miksa közötti egyezséget, melyet az országgyűlés nem ismert el, Miksa több főúrral főpappal főúrral és várossal írat-
ta alá. Ugyancsak I. Ulászló idejében egyéres-jelen-
ségeket látunk. Az ország rendei egy város szabadságát teljesen fel forgatták, állítólag azért, mert kiváltságait a közügyre veszedelmesnek találták. Ez a város Visegrád volt. Valószínűleg valamelyik előkelő főúr bosszujának volt az eredménye.

A magyar városok ellentétben a német és olasz városoktól a polgári egyenlőség és közteherviselés alapján ellottak. A városok területén lakó memezek és tisztek városi adót s felettük is a városi bíró ítélkezett.

Ami a kiváltságos területeket és testületeket illeti, nagyjából már említettük. Erdély II. Ulászló korában még nem képezett közjogi egészet, csupán különálló kormányzat és törvénykezési területet. Különválásának előjelei már a kápolnai, medgyesi és főleg szegvári uniókban mutatkoznak, mi az Erdélyország elnevezéséből is látszik. A három rész a magyar, székelyes sziász földi együttes gyűlést tart, melyen a király nevében az erdélyi vajda elnökölt, ez azonban még nem szuverén törvényhozó gyűlés, mert ezen kívül a magyar országgyűlésen is résztvettek. Csapatok az erdélyi vajda vezérlete alatt külön harcoltak, külön zászló alatt.

Ugyanazon tényezők, melyek Erdély ország tartományi különállására vezettek,

idézték, , hogy Horváth Szlavon és Dalmácia egyrészt szorosabb kapcsolatba jutottak egymással, másrészt, Kormányzat, törvénykezés, de különösen a hadiügyi kormányzat tekintetében önállóságra tettek szert, E tartományok épúgy mint az erdélyi részek Magyarországnak ^Uvágvédelmeit alkották, a melyeket egyfelől a törökök aelőnyomulása, másfelől Velenceze hódításai s vágyai fenyegettek. Az állandó veszély ellenében fokozottabb védekezésre volt szükség, ami a három tartomány különböző eredetű és történelmi multtal bíró népeit mind szorosabb kapcsolatba hozta egymással, annál is inkább, mert hovatovább, Horváthország egy része a törökök, a dalmát városok és szigetek pedig Velenceze fennhatósága alá kerültek. II. Ulászló 1496-ban Szlavónia részére mint a tartományi különállás jelvényét czimert és pecsétet adományozott.

Tartományi gyűléseiknek eredetileg törvénykezési feladatuk volt, később ~~már egy~~ ^{az} ~~ily~~ a szabályalkotás is megengedettett, ilyenkor a bán, vagy király külön megbízottja képviselte Magyarország érdekét. 1515ben II. Ulászló a szlavóniai nemesek kérelmére a bánnt küldi, hogy közgyűlést tartson. Ezen gyűléseken nem nemesek is részt vehettek. Midőn a horvátok Miksa öröklési jogát 1492-ben elismerik, kijelentik, hogy Magyarország koronájához és Magyarországhoz magához is tartozván a koronának és országnak alá vannak vetve. " " eiusdem coronae et regno subjecti sumus." Ezekből kitűnik, hogy szlavónia Horváthország és Dalmácia csupán széleskörű autonóm szabályalkotási joggal felvázott országrész, mint ezt Werbőczy harmas könyvének III. részében mondja. Külön gyűlésük mellett a magyar országgyűlésre

Bárna
Bénza
már 1255
után
vagy

is küldenek követeket. Ezen országrészt, mindig bán által kormányozták, ki úgy a politikai mint hadi szervezet feje volt, egyuttal a tartományok nagybírája is.

Ha az önkormányzati testületek hatalmát összevetjük a központi kormány befolyásával, az elsőt elég nagynak fogjuk találni. Mindazonáltal a magyar alkotmánynak azon lényeges vonását is meg kell látnunk, hogy minden jog a közös jognak volt kisugárzása s ~~ezt kivéve~~ a szászok és székelyektől, tartományi külön-érzés sem fejlődött ki. Mindenki minden jogot mint a magyar nemzet tagja s nem mint egy tartományi polgár gyakorolt. Telleskiesoe

~~~~~

II. rész.

A történelmi tényezők működése, vagy

A történelem dinamikája .

1. fejezet Hitélet Szellemi művelődés .

A. XIII. - XIV. században a tudomány és művészet újjászületése az u.n. renaissance kezdődött, képviselői a humanisták. Ezen tudományos fellendülés anépet Európaszerte érzéketlenül hagyta, pártolói csak a fejedelmek, az egyház s legföllebb néhány igen gazdag főúr voltak. A mi királyaink, Zsigmond V. László bőkezű mecénásai voltak a tudósoknak és művészeknek, de kiváltképen Mátyás. Mátyás halálával e téren is roppant nagy hanyatlás állott be, nagy akadály.

./.

volt a haladásnak a könyvek drágasága. Ezeket ugyanis kézzel irták pergamenre. Képzeltethető, hogy mily óriási változást idézett elő a mainzi Gutenberg János a könyvnyomtatás feltalálásával.

Magyarországon Geréb János budai prépost 1472-ben állította fel az első nyomdát, melynek igazgatásával az olasz Hesz András megbízta meg. A nyomda első terméke "a Budai Krónika volt" Hesz András halálával a nyomda megszűnt, pedig külföldön számos hírneves nyomdász és könyvkereskedő hazánkfiaként.

Első nagyobb könyvtár alkotónk Vitéz János esztergomi érsek volt, ki 2 könyvtárt is állított fel, Nagyváradon és Esztergomban. Legkisebb könyvtár alkotónk Mátyás király volt, ki költséget és fáradságot nem kímélve, ugya régi, mint az újabb kéziratok csodás gyűjteményét hordotta össze Budai palotájában, s ezzel világhírré tett szert. Egyesek a könyvek számát 500000-re teszik ami azonban túlzásnak látszik.

Bizonyos hogy az a könyvtár kellő gyarapítás mellett a nemzet legfontosabb köznevelődési tényezője lett volna, de II.

Ulászló oly kevés értéket zámsított e roppant kincs iránt, hogy minden gondolkodás nélkül vendégeinek elajándékozgatta. Miksának követői sohasem tértek haza egy két értékes Corvina nélkül, sőt Ulászló pénzzavarából több könyv eladásával is segített. 1514-ben Buda bevételével alkalmával a törökök a megmaradt könyvtár nagy részét magukkal vitték.

A tudományok iránti érzéketlenség oka abban rejlik, hogy nemeseink és főuraink iskola nélkül nevelkedtek fel. Még a papok hivatalhoz sem kívántak magasabb ismereteket. Pedig ekkor is voltak iskolák, még pedig elemi, közép és felső iskolák, de nem

volt kötelező oktatás. Az elemi iskola általában a plébánia függeléke volt, hól a kántor mellékesen tanítgatta azt, a kinek kedve és hivatása volt. A városokban valamivel jobb állapotok voltak, de a tanító itt is nagyon alárendelt állást töltött be, kmi a tananyagot illeti, írás olvasás, ének kevés számolás és hittan volt, amit tanítottak.

A közép iskolákban a latin nyelv megtanulása volt a fő. Ezen kívül Hittant rhetoricát, dialektikát, számtan, mértan, csillagászat s főleg zenét és éneket tanítottak. Közép iskolák káptalanok mellett létesültek

vezetőjük ^{az} egy olvasó kanonok, vagy annak megbízottja az előolvasó volt. Hetenkint négy tanító nap volt - Hétfőtől csütörtökig napjában három előadással. A tanító az ifjak felett fegyelmi hatalmat gyakorolt, lenek kinek naplemente után kimaradni nem volt szabad. Büntetés a carceren kívül a vesszőzés volt. Egyes szerzetes rendek is tartottak fenn középiskolákat, mint az Ágoston rendiek Sárospatakon, a Karthauziak Látókőn /Szepes megye/, pálosok, domonkosok. Középs iskoláknak tekinthetjük a nagyobb városok iskoláit, hól híres tanítók működtek. Kiváltak a pesti, székesfehérvári, lőcsei, de különösen a kassai iskola, hól Coxel Lénárd volt a tanár, VIII. Henrik angol király ^{vele} nevelője.

Sokkal nagyobb szabásuk voltak az egyetemek. Hazánkban első volt a veszprémi, mely leégett, 1367-ben létesült a pécsi egyetem V. Orbán pápa engedélye ^{szóltán} azonnal hittudomány fakultás nélkül; ezt ugyan is külön privilégiumképen adott néhány híres külföldi egyetemnek. Hallgatóinak száma 2-4 ezer között váltokozott, Tanáraik magas fizetést s egyes prépostságok jövedelmeit élveztek, és nagy tekintélynek örvendtek 1543-ban

21
Békefi
x 7 alappán

török hódítás miatt megszűnt.

Zsigmond az ország fővárosában állított egyetemet, mely azonban halála után megszűnt.

A nagy Mátyás király két egyetemet is állított, a pozsonyit, Academia Istropolitana, a melynek vezetését Vitéz János esztergomi érsekre bízta, ~~és~~ A másikat Budán

~~az utóbbit~~ oly nagyszabásúnak tervezte, mint a könyvtárát, de már életében megvalósítani nem tudta, csupán ideiglenes helyiségben a budai domonkosok zárdájában maradt fenn. Mátyás halála után II. Ulászlónak nem volt pénze ezek fenntartására a miért is a pozsonyi egyetem 1491-ben megszűnt. A budai még tartotta magát 1523-ig, mikor a reformáció felkarolása miatt tanárait kiűzték.

Ifjeink különben a külföldi egyetemeiket is szívesen keresték fel, különösen Bolognát, Pádát, Krakót, melyeknek tanárai igazgatói között számos honfitársunk szerepel. Főpapjaink s főuraink nagy része ott szerezte műveltségét. A bécsi egyetem magyar hallgatói német városainkból valók voltak.

Feltűnő, hogy magyarok akkor is előszeretettel foglalkoztak a jogtudományokkal, még a papok is. Az orvosi tudományt, bár tilos volt, mégis kultiválták egyházi férfiaink is, kivéve a sebészetet, mely nem is volt tantárgy.

Irodalmunkban első helyen említeni dök a nemzeti krónikák. Különösen nagy hírű, gyönyörű kiállítása és képei miatt a Bécsi képes Krónika a XIV. századból, továbbá Hess Andrástól kiadott Budai Krónika, helyesebben a magyarok krónikája / *Cronica Hungarorum* & *Chronica* és Thuróczi János Krónikája, mely a legbővebb. E két utóbbi a XV.-ik századból.

II. Ulászló alatt készült ~~Bel~~ Bonfini Antal "Magyar Livius" magyarok története, melyet még Mátyás alatt kezdett

megírni. Csak ember lévén nem mélyedhetett be rövid idő alatt a magyar nép történetébe, csupán a krónikákra támaszkodott, de gyönyörű nyelven s albeszélő stílusban adja elő tárgyát. Munkájának legbecsesebb része Mátyás korának leírása. Mind-ezen munkák s ezeken kívül több Mátyás korabeli mű latin nyelven íratott.

Nagy számmal voltak vándor hegedűseink által alkotott verses krónikák, melyek közül azonban csak kettő maradt fenn. Ezek Pannónia megvételeéről "és" szabadságviadala".

E verses krónikák természetesen áttekintésként szolgálnak a történelemről a költészetre, mely természetesen főleg epikai. Híres volt Illosvai Péter éneke Toldi Viklós vitéz tetteiről, továbbá Oriás Loránt története és Tar Lőrincz pokoljárása.

Történelmi háttérű, dicsőítő és kesergő dalokról is vannak emlékeink. Gunyos dal csak egy maradt fenn. "Máti Ferencz" Pad-dó éneke".

Világi költészetünket messze túl szárnyalja a vallásos költészet. Különösen Krisztushoz, Szűz Máriához a magyar szentekhez írott verseket szerették. Szerzőik ismeretlenek, csupán kettőről tudunk valamit, Vásárhelyi András és Geszthy Lászlóról. E két legkiválóbb, külföld által elismert lángeszű költője Szegmicei Ámos írói nevén Janus Pannónius. Azonban költeményeit latin nyelven írta. Az ő alkotása az első magyar nyelvű, melyből sajnos egy példány sem maradt fenn.

Hegyszámu egyházi ének egészíti ki vallásos költészetünk termését, melyek némelyikéhez, hozzáírt hangjegyekből dallamukat is megismerhetjük. Itt kell megemlíte-

nünk a legendákat, imádságos könyveket és bibliai fordításokat is.

Jogi irodalmunk legkiválóbb terméke 1514-ből Werbőczy István "Tripartitum opus iuris Consuetudinarii inclyti regni Hungariae partiumque eidem adnexarum" című közönséges sen Hármaskönyv néven ismert műve, melyet szégyen nélkül mutathatunk be a világnak. Szerzője a magyar szokásjogban ép oly jártos volt mint a római és egyházjogban.

Bár tudományos irodalmunk csaknem kivétel nélkül latin nyelven íratott, s lakosságunk sokféle nemzetiségből állott, a magyar nyelv ügye elég jól állt, nemcsak a magyar nemesség beszélte a magyar nyelvet, hanem az idegen nemzetiségek is csaknem valamennyien. Ekkor még nem volt szokás a német kereskedő kedvéért megtanulni a német nyelvet, ezt különben sohasem kedvelte a magyar nép inkább az olasz nyelv volt divatos. A hivatalos iratokat ugyan leginkább latinnal készítették, de a megye és az országgyűlések nyelve magyar volt. Midőn.

II. Ulászló cseh nyelven szólt a rendekhez azok megbotránkoztak, hiszen német ellenfele is Miksa is tudott magyarul. Sőt diplomataink a külföldiekhez intézett ünnepélyes beszédekét magyar nyelven mondták, bár bizalmas értekezésekben készséggel használták a latint, Nyelvünknek olytekintélye volt a külföldön, hogy azon külföldiek kik Magyarországon birtokot szereztek igen szerették magyar főúri voltukat fitogtatni.

Magyar nyelvű hivatalos irataink alig egy kettő maradt csak fenn.

II. Ulászló korában a gyönyörűen fejlődő művészet és iparművészet is hanyatlásnak indult. A közönséges gyakorlati czérra szolgáló építmények elég silányak voltak, a monumentális építkezésre azonban ki-

rályaink és előkelő uraink nem sajnálták a pénzt. Építkezések tekintetében ismerve a kor vallássosságát természetesen a templomok

vezetnek. Új-építési stílus a gót vagy csucsíves stílus uralkodó e korban. Hogy sok püspök és város lerombolva régi román stílusú templomát egészen vagy legalább részben átépítette az új stílus szellemében. Legnevezetesebb emlékünke e korból a Kassai dóm, mely Ulászló korában készült el és amely szabályosság és összhang tekintetében tűnik ki a többi e nemű mű-emlékeink közül. Ilyen ugyanis még a budai Mátyás templom, pesti belvárosi, pozsonyi, Kolozsvári és brassói domok.

A világi építkezéseinkből sajnos műemlékeink nem maradtak fenn, csupán leírás sokból tudunk róluk. Bónfini őrizte meg Mátyás híres budai palotájának leírását, mely sajnos Ulászló alatt már pusztulásnak indult. Nem kevésbé híres volt a visegrádi palota, melyet királyaink inkább csak nyárlaknak használtak, ez nem a várban, hanem a hegytövében volt a dűnától mintegy 200 lépésnyira. Kiválóbb építkezések voltak még a vajda hunyadi vár, az esztergomi primási palota, és néhány városháza.

Az építészettel kapcsolatban a szobrászat is igen fejlett volt, és pedig kiváltképen a falfaragások. Gót stílusú templomainkban kedvelt volt a faragott szobrokkal, ékes szárnyas vagy szekrény oltárok, melyek közül több fennmaradt.

Egykorú költőink leírásából tudjuk, hogy királyaink és főuraink márvány szobrokat készíttettek, melyek azonban mind elpusztultak. II. Ulászló szobrát Porosz Márton készítette. A faragott síremlékek azonban szerencsésebbek voltak; úgy látszik a pogány

török ezeket tiszteletben tartotta.

A festászetben különösen a falfestést és miniatűr festést kedvelték. Az előbbiek inkább templomokban alkalmazhattak, az utóbbiakat pediga díszes-önyvek czimlapjain vagy inicziálkéon látjuk. Még II. Ulászló is tartott udvari festőt, pediga művészetek iránt kevés érzéke volt.

A többi művészetek között fontos még a zene és ének melynek tanítását, miként már említettük elemi és közép iskoláink is felvették tantárgyaik közé. Zene eszközeink inkább sípszerűek voltak. Ismerték a hegedűt is, de azt a tambura mintájára pengették. Xisérétül rendszeren a dob szolgált. Legtökéletesebb zene eszköz az orgona volt, melynek készítői és játszői leginkább egyházi személyek, papok és szerzetesek voltak, kiket dúsgavadalmazásban részesítettek. II. Ulászló orgonása például 4 pozsonyi kamanoki javadalmat élvezett.

— — — — —

2. Belügyi Kormányzat.

Mivel az országos kormányzat és az azok közegeiről már szólottunk, e helyütt a vármegyék és városok és községek belső életéről, továbbá egyes privilegizált, közigazgatásilag különálló népekről és testületekről fogunk szólni.

Az ország kormányzását az alkotmányos fejlődés folytán már nem a király és az ő magántisztviselői, hanem a kúrtisztviselők végezték, illetőleg a királyi főtisztok állásátalakult. Közjogi jelleget nyert. A nádor és az országbíró, kik eleinte a királyi udvarban a szolga személyzet felett bíráskodtak, az ország nagybírái lettek. A tárnokmester ki a király magánpénztárnoka volt, halmint a kanczellár, a király titkára és írnoka az ország első köztisztviselői lettek. Ezekhez számítva a kisebb királyi tanácsot gyűjtve megkapjuk az ország kormányát, ki a királlyal egyetértve intézték hazánk sorsát. A tulajdonképeni közigazgatás, a vármegyék a városok és egyéb közigazgatási szervezetek kezében volt.

II^{ik} Ulászló korában a vármegyei szervezet épen átalakulóban van, A régi királyi vármegyék már autonóm szervezetet nyernek, de még nem alakult ki teljesen a nemesi vármegye. Ez csak 1608 után következett be. A megyei hatalom dualistikus felosztása már megvolt. A király által kinevezett főispán mellett már a megye első tisztviselője gyanánt szerepel a z alispán, ki szolgabírákkal együtt a vármegyei lakosság bizalmát képviselte. A tulajdonképeni hatalom a választott tisztviselők kezében van, a főispánság gyakran csak cím, jövedelmi forrás, a király hatal

mának képvisellete, inkább ellenőrző, ellen-sulyzó, mint kormányzó hatalom.

A megyei önkormányzat fejlődése a jogszolgáltatás terén indult meg. Az elhatározó lépés a megyék teljes törvénykezési önállóságához akkor következett be, midőn a nádori törvénykező gyűlések az u. n. "Proclama-tae Congregationes" helyébe a rendes megyei ítélszékek léptek. Az 1492. évi 53. tcz. szerint minden megye köteles kéthetenként, vagy legalább havonként ítélszéket tartani, melyen a nemesek ép úgy mint a nádori köz-törvényszéken kötelesek voltak megjelenni. A megyei ítélszéket a fő és az alispán, a négy szolgabíró és az előkelő nemesekből vett bíróársak az esküdtek alkották, kikhez járult még a megyei jegyző. Az 1498. évi, 15 t cz. banderiális hadszervezettel kapcsolatosan 4 nemes választását rendelte el. A megyék ugyanis a bíráskodással kapcsolatosan, mind nagyobb mértékben részt vesznek a hadi és állami pénzügyek kezelésében is.

A banderiális hadrendszer ugyannyi szükségessé tette a nemesek jobbágynak összeírását, valamint a megyei bandérium felállítását, továbbá a hadkötelezettség ellenőrzését, a mulasztások kihágások, kártételek s ellenszegülések megbüntetését a szolgabírók a melléjük rendelt esküt nemesekkel irták össze a jobbágyság számát, s ehhez képest állapították meg, hogy kinek kinek hány katonát kell állítania. Ugy szintén döntöttek a felett, hogy a törvény rendelkezése szerint betegség aggod és szegénység, vagy egyéb okok miatt kik nem tartoznak katonáskodni. A megyei haderő vezetője a főispán volt, vagy ha az nem alkalmas, a megyei nemességáltal választott hadvezető; Mindegyik megye hadereje az országos haderő önálló alkatrésze, külön hadtest.

A banderiális hadszervezettel eg

egyidejűleg előtérbe lép a rendkívüli adó és a hadi adó vagy rovás adó / dica /, melynek kivetésénél, beszedésénél, a hátralékok behajtásánál a nemfizetők megbírságoztatásánál, szóval az adóügy kezelésénél a megyék mindnagybórmértékben és önállósággal vesznek részt. A megyei önkormányzat alkotmányjogi felelősségének tetőpontját azonban ama törekvés álltal éri el, hogy a megyék joguknak és feladataknak tekintették a nem felelős központi kormányzatot ellenőrizni, és az alkotmányesrtő kormány rendeletek végrehajtását megakadályozni. E célból igénybe vették az előterjesztési, vagy felirattíjogot, s ennek sikertelensége esetén a vis inertia-t, vagy passivitás jogát, azaz a sérelmes rendeletek végrehajtásának halogatását.

A megyék azonban nemcsak az állami végrehajtói hatalom közgei, hanem saját belügyeiknek autonóm hatóságai is voltak. A megyei autonómiának két sarkalatos intézménye volt: az önadóztatási és szabályalkotási jog. Az adóztatási jog gazdasági önállósághoz juttatta a megyéket; a domestikából fizették a tisztviselőket, és a vármegye köveit, a szabályalkotási jogot a megye közönsége csak a szabályszerűen tartott közgyűlésen gyakoroltatta. A folyton szaporodó teendők miatt, ily közgyűlések 2 hetenkint, de legalább havonként tartattak s minden fontosabb ügy itt tárgyalatott le. II. Ulászló 1491 Ben Somogy megyének külön pecsét jogát adományozta, s ez idő után a többi vármegye is külön pecsétet nyertek.

A megyék mellett a kormányzatnak önálló bár csekélyebb jelentőségű tényezői voltak a városok. Jelentőségük II. Ulászló korában abból is kitűnik, hogy Miksával kötött egyezményt, melyet az országgyűlés visszautasított, Ulászló a főurakon és főpapokon kivüla

városok követeivel is aláíratta. A Feloszlat-
tak szabad királyi városokra bányavárosokra
és mezővárosokra.

A városok közönségea polgárokból ál-
lott, kik között általában az egyenlőség el-
ve volt uralkodó. E miatt a városok és a
nemések között ellentétek támadtak. A város
területén lakó nemések, nem ismerték el maguk
felett a városi hatóságokat, ezek viszont
az egyenlőség alapján engedelmisséget és a
közterhek viselésében való részvételt kö-
vetelték.

A rendi különbségnél nagyobb j-
jhatóságu volt a városokban a nemzetiségi
különbség, a mennyiben német eredetű városok
nem engedték meg a magyaroknak és a tótoknak
a birtok szerzést, sem a czéhekbe való
belépést. A városi statutumok kimondották,
azt is hogy bíró és tanácsos csak né-
met származásu lehet. Hosszas küzdelmek után
a kérdés megoldást olyképen nyert, hogy a
nemzetiségek aránya szerint a bíró pedig
felváltva lett magyar, német vagy tót,
Kolozsvárt például egyik évben magyar a
másikban szász.

A városi önkormányzatot a városi
tanács gyakorolta, mely a városbíróból és 12
esküdtből állt, kiket a város közönség-e vá-
lasztott. A tanács ellenőrzését egy tágabb-
körű 50-100 tagból álló testület feladata
volt.

A polgárok felett önálló városi
bírság ítélkezett. Az 1498. évi. 38. tcz. s
szerint, ha a város polgárai a megye területén
ingatlanul bírtak, s ebből a nemések el-
len hatalmaskodást követtek el, fölöttük, ke-
sebb hatalmaskodás esetén a megyei, nagyobb
hatalmaskodás esetén pedig a királyi személ-
lyes + jelenleti bírság ítelt. Továbbá ha

valamely városi polgárnak nemesi birtoka s szállója, vagy más jobbágysági birtoka volt, az uradalom területén elkövetett vétségek és károk elbírálása tekintetében a városi polgár az illető földesur bírói hatósága alá tartozott.

A városok a királytól, mint főkegyurttól nyert privilégiumok alapján a területükön levő egyházak felett kegyuri jogokat gyakoroltak, Ezenkívül, miként a megyéknek, úgy a városoknak is megvolt az

önadóztatás és szabályalkotás joga.

Erdélynek valamint Horvát, Slavon, Dalmát országnak közigazgatási autonómiáját már ismertettük, csupán az egyes közigazgatási részek belső szervezetét kell még röviden megfigyelésünk tárgyává tenni. Erdély három részre oszlott, Magyar föld, székely föld és szász föld.. A magyar föld Ermszt kincstártartó számadáskönyve szerint 7 megyéből állott Kolos Fehér Szilnok Doboka Humyad Küllő és Torda megyékből. Ezeknek szervezete általában ugyannyolyan volt mint a többi vármegyéi. A magyar föld élén a vajda állt. Ennek ítélőszéke felsőbb fokú bíróság volt. Mint külön fórum szerepel a 7 vármegyének Tordán tartott közgyűlése, melyen a fontosabb ügyek intéztettek el.

A székely föld eredetileg 7 kisebb 12 főhadnagy és főbíró állt, ami azt mutatja, hogy hadi és törvénykezési teendők meg voltak osztva. Az egész székelység élén a székely ispán állott. Az egész székelység Udaarhelyen tartotta közgyűléseit, melyek nem csak törvénykező, hanem szabályalkotó gyűlések voltak s melyeken a székely nép régi szokás joga, sajátos régi nemzeti szervezete alapján rendezte, úgy közszervezeti, mint magánjogi viszonyait.

A száz föld eredetileg 7, szintén s később 9 székből állt Septem et ducesimas

A diploma Andreanum alapján jelentős privilegiáumokkal rendelkeztek. A székek élén a királybíró és ennek alárendeltje a székbíró állt. Ezeknek hatásköre a fő és alispánának felelt meg, nagyjában azon különbséggel, hogy a királybíró, nem a király nevezte ki, hanem a szék közgyűlése választotta.

A városok szervezetében csupán egy fontos változást találunk, hogy a városi tanács, magistratus mellett egy 100. tagból álló választott képviselő testület gyarapította a legfőbb önkormányzati jogokat. A polgárok összessége helyett. Ezta szervezeti fejlődést II. Ulászló 1495ben hováagyta.

A százok feje a szebeni gróf volt, kit eleinte a király nevezet-ki, később a százok Szebenben tartott nemzetgyűlése választott.

Szlavónia régente zsupánságokra, II. Ulászló korában Ernuszt főkincstartó feljegyzései szerint a magyar intézmények hatása alatt 4 vármegyére oszlott. Ezek Zágráb, Varasd, Körös és Verőcze. Ezek a megyék szervezete teljesen egyezett a magyar megyékével, fölöttes hatóságuk azonban a bán volt, ki rendes ítélőszéket tartott.

Ugyanilyen szervezetet találunk Horvátországban is.

Kivételes jogállást foglaltak el úgy a kormányzat, mint a törvénykezés tekintetében a dalmát városok is és a szigetek. Még a római korszakból eredő hagyományok alapján egyesek közülök teljes autonómiához jutottak, maguk választották a podestát és a melléte működő városi tanácsot, valamint a többi tisztviselőket.

A bán rendes hatósága alól ki voltak véve; pereiket, vagy közvetlenül a királyhoz, vagy valamely olasz városhoz feleb-

bezték. A kiály hatalmat felettük vagy közvetlenül, vagy külön megbízottai által gyakorolta. Az általuk kiállított tengeri ~~had~~ ~~had~~ haderő fölött, vagy a tengeremléski ~~had~~ ~~had~~ báb, vagy külön admirális rendelkezett.

Amint látjuk a Szent Korona tagjai
nak jogait minden téren megfelelő hatóságok
védelmezték. A jobbágyság azonban nemcsak jog
nélküli hanem jogvédelem nélküli helyzetben
élt. Különösen II. Ulászló korában, mikor az
örökös jobbágyságot kimondották. A jobbágy
teljesen földesuri hatalom alatt állt. A jog-
biztonság, azaz a jogvédelme meg volt, azon-
ban a közbiztonság nem. Nemcsak a közösleges
földönfutók háborgatták az utasokat, hanem a
legelölkelőbb urak is, sőt még királyi tisztvi-
selők sem szégyelték a kastélyuk előtt el-
haladó ~~k~~békes kalmárt feltartóztatni és ki-
rabolni. A közbiztonság fenntartása intéz-
ményileg nem volt biztosítva, sem rendőrség,
sem állandó hadsereg nem örködött a polgárk
felett. Legfeljebb a szigorú törvények igye-
keztek a visszaéléseket úgy a hogy csök-
kenteni. A legfőbb fegyver az önvédelem volt.

1000 500 0 500 1000

3. Külügy Hadügy.

Magyarország II. Ulászló korában nem volt teljesen egységes állam. A szoros értelemben vett ország körülbelől megfelelt az 1914-es területnek, de ~~Horvát~~ Szlavón ország területe magyar föld volt, magyar právántuli megyék néven ismeretes.

Jelentékeny területet foglaltak el Magyarország u.n. melléktartományai; ugymint Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia Galiczia, Lodomeria Kun és Bolgárország, ezeknek czímét használták királyaink. Ezekhez Ulászló felvette még Tóth Ország királya czímét. Magyarország mintegy körül volt véve a melléktartományokkal, melyekből aszerint tartozott ide több, vagy kevesebb, amint az ország hatalma nőtt vagy fogyott. Legnagyobb hatalmával birta azokat Nagy Lajos, ki Lengyelország koronáját is viselte, sőt a krimi tatár khánt is hódolatra kényszerítette. Halála után Lengyelország Litvániával egyesült. Hozzájuk csatlakozott Galiczia és Lodomeria. Törökország is veszélyes vetélytársává nőtt neki magát, így melléktartományaink nagy része elveszett, annál is inkább, mert Bosznia, Szerbia, Bolgárország görög keleti valláson lévén inkább a törökökkel szövetkeztek. Mátyás figyelme inkább nyugat felé fordult. Fegyverrel megszerezte Csehország melléktartományait Sziléziát, Morvát, Luzáciát és az osztrák tartományok nagy részét. II. Ulászló, mint egyuttal cseh király, Miksával való küzdelmeiben az osztrák részeket elvesztette, a cseh tartományok pedig inkább csehországhoz tartozónak tekintettek. Míg szomszédaink egyre erősödtek, hazánk a belviszályok és különösen a haderőnk gyengülése folytán egyre veszített tekintélyéből.

La beputol
bi u. n.

7. Bosznia
Verőce
Kerekm
Valland
Maga

A külügyek intézése az alkotmány nyosság fejlődése folytán már nem egyedül a király kezébe esett, hanem ezt részünkt az országgyűléssel részünkt a királyi tanácssal egyetértőleg végezte.

A külügyek intézésére szolgáló állandó diplomáciai szervezet ez időben még nem volt. Egyes ügyek intézésére rendkívüli követek küldettek ki, vagy fejedelmi értekezletet tartottak, melyek határozatai szentesítés, illetőleg jóváhagyás végett az országgyűlés elé kerültek. A nagy Werbőczy több ízben eredményesen járt diplomáciai kiküldetésben. Mór Fülöp a török békekötés céljából Konstantinápolyba küldetett 1495ben. Három év múlva a törökök megszegték a békát. Mire Ulászló jegyzéket intézett a portához, melynek eredménye újabb két évi béke volt.

A békekötés rendszeren főurakból álló bizottság útján történt. Az 1491. évi november hó 7-én Miksa-ával kötött egyezmény is így jött létre, a megegyezés jóváhagyása pedig országgyűlés elé került..

1494 év tavaszán Ulászló Iőcsén nagy fejedelmi értekezletet tartott, melyen Albert lengyel király, Zsigmond herceg és Frigyes bíboros továbbá a brandenburgi választó fejedelem is részt vett. Az összejövetel névleges célja némely magyar lengyel határkérdés elintézése volt, igazi céljául azonban azt állítják, hogy a két testvér király egymással, alattvalóik ellenében szövetségre készülték lépni.

Külügyi szempontból fontos volt a király házassága, Magyarország tekintélyét mutatja az, hogy a legelőkelőbb külföldi országok versengettek a menyasszony ajánlásában. Ulászló végül is Candalei Anna hercegnőt a farneczia király unokahugát vette nőül.

Külügyi szempontból nagyon fontos volt az 1515. évi fejedelmi értekezlet melyen ~~an~~ Ulászlón kívül Zsigmond lengyel király és Miksa Császár vettek részt. Az eredeti leg Pozsonyban tervezett értekezletet Bécsben tartották meg. Itt kötötték meg aztán a nevezetes szerződéseket a melyek szerint Miksaⁿ Károly Ferdinánd és nővéreik örökösödési jogának cserbitatlan fentartásával " Ulászló fiát Lajost fiául fogadá; ezenkívül német birodalmi helytartóvá nevezték, sőt halála esetére neki ígérte a császárságot is. Mindez természetesen csak üres ígért volt. Megkötötték továbbá az eljegyzési szerződéseket is, melyek szerint Lajos, Ulászló fia elveszi Miksa unokáját Máriát. Ulászló leánya Anna pedig vagy Ferdinánd vagy Károly herceghez megy nőül, vagyha ez~~egy~~ egy éven belül nem történne meg, maga az öreg császár köteles a 12 éves gyermeket nőül venni. Különben 300000 arany bérátpénzt fizet. A szerződésnek voltak titkos pontjai, melyek a Jagelló és Habsburg ház közötti kölcsönös örökösödést biztosították.

A külügyek terén azonban ~~na~~ nem a ravaszság, hanem a tényleges hatalom a döntő. Mátyás külügyi sikereit nagyszerűen szervezett haderejének köszönhetette. Ez a hatalom Ulászló korában bomláshoz indult. Mindenek előtt ismernünk kell a Zsigmond által jogilag szabályozott bandériális hadszervezetet. Lényege a hadi hatalomnak megosztása a király és a szent korona tagjai között. Bandérium alatt ugyanazon hadi jelvény, zászló alatt küzdő harcosok összességét értjük. A személyes hadi kötelezettség helyét a birtok nagysága arányában kiállítandó katonaság foglalta el. Ezt részletesen a Banderiális Registrum szabá-

lyozta.

II. Ulászló korában először a 1492 törvényhozás fogalkozott a honvédelem kérdésével. Ez a banderium nagyságát 500-ról 400-ra szállította le, tekintettel a mostoha viszonyokra, ennek is csak félig kellett nehéz fegyverzetűnek lenni, másik fele könnyű lovasságból állhatott. A köznevelés pedig minden 20 jobbágytelek után egy egy lándzsával, nyíllal, pajzsával, s ha lehet vérttel is ellátott vitézt tartozott kiállítani. Az egytelkes nemessék minden 10 telek után 1-1. vitéz felszerelésére és ellátására köteleztettek.

1498. -ban méginkább könnyítették a nemesség katonai terheit, a menyenyiben csak minden 36 telek után volt 1 nehéz fegyverzetű katona kiállítandó. A határszéli megyék pedig minden 24 után egy - egy huszár. Ugyanitt szabályozták azt is hogy saját zászlója alatt csak az küldhet katonát, aki legalább 1/8-ad banderiumot azaz 50 katonát állít ki.

Külön zászlóaljat állítottak ki az 1498-iki törvény értelmében, a király/1000 embert /, a -z erdélyi vajda, székely ispán, szlavon bán és a temesi főispán. A Nádort, országbíró és tárnokmetert a világi nagybirtokosok között sorolja fel a törvény. Az egyházi főurak közül az esztergomi érsek és egri püspök 2-2 zászlóaljat, a kalocsai pécsi, váradi erdélyi és zágrábi püspökök és az anraniai perjel 1-1 zászlóaljat, a győri vezsprémi váci püspökök pannonhalmi pécsváradi, péterváradi - apátok; esztergomi pécsi, egri s erdélyi káptalanok, valamint a lövöldi kátharthauiak 1/2 - 1/2 zászlóaljat. a csand

di püspök, szegszárdi apát és a székesfehérvári 2 káptalan 1/4-et, nyitra szerémi püspökök, titeli prépost és a bácsi káptalan 1/8-ad zászlóalját voltak kötelesek állítani. Felsorol ezután a törvény 42 világi nagy birtokost.

A hadseregnek különben 3 fokozata volt, 1 a királyi haderő, 2 a főurak főpapok hadereje, 3 ~~az~~ a nemzeti haderő.

Az 1504. 24. tcz. szerint a honvédelmi kötelesség tekintetében négy fokozat állapítható meg. Legelőször is mindennek felett ki kell állítani a király csapatait, tiszteit, és zsoldosait. Ha ez nem volna elégséges az ország védelmére következnek az egyháziak banderiumai. Varmasorban a világi főurak által kiállított katonaság végül a vármegyei nemesi te-lekkatonaság, ^{az} exercitus generális.

A nemzeti haderőnek fegyverbe szólitása a király joga.

Az 1498. évi 18 tcz. szerint "Ex tunc majestas sua ... si necesse fuerit; universitatem inper reg^{is}nicolarum, pro defensione ~~Unxxxvxxx~~ huius regni levare valeat, ^{et}que possit. A nemzeti haderő azonban csak az ország határain belől tartozik harczolni, mikor is az összes nemesek személyesen saját költségükön katonáskodnak.

Ami a fegyvernemeket illeti a katonaság leginkább nehéz és könnyű lovas-ságból állt. Ez utóbbi azonban a huszárság szintén használt pánczélt, pajzsot és sisakot. Főfegyverük a ~~lápja~~ ^{lápja} volt a melynek helyére ünnepélyes alkalmakkor zászlócskát alkalmaztak a mely festői színt adott a csapatnak. Meg is bámulták az idegenek, különösen Bécsben, a hol 1515-ben Anna hercegnő eljegyzése alkalmából Ulászló kísértében huszáraink is meg jelentek.

Ugyekkor ügyességük a lovaglásban szintén felköltötte a közönség figyelmét; leggyorsabb vágatás közben egyik lóról a másikra ugrottak s úgy nyargaltak tovább.

Gyalogságunk kevés volt, a városok, székelyek, szászok által kiállított puska sok. A tüzérség csaknem kizárólag a városokból került ki. A legsilányabb volt a nemesi fölkelés. Az alsóbb nemesiség szegény lévén nem tudta magát fegyverrel, ruhával illően ellátni. Mint egy b korabeli ír ó némi tulzással lerajzolja őket. "Némelyiknek fél saruja, fél sarkantyuja hiányzik, soknak madzagból van a zsinórjapódalára és tomporára felköt egy rozsdás kardot, befedi magát egy moly és rozsdá ragta ócska pajzzsal s megindul a száraz apró lován, melynek oldalbordái és csontjai kilátszanak.

Meg kell emlékeznünk Mátyás híres fekete seregének pusztulásáról, melynek sorsát a pénzügyi viszonyok döntötték el. Egy ideig fenn tartották és sok hasznát vették kinizsinek a török elleni harcaiban. Ezután azonban nem tudták rendszeren fizetni őket.

A Szeged vidékén elhelyezett sereg zsarolni pusztítani kezdett, mire a polgárság kérésére Ulászló Kinizsi Pált bízta meg a nehéz feladat végrehajtásával. A Kinizsi válasza mellett elsánczolt csapatot Kinizsy a megfutamodás cselével megverve, több százan elpusztultak, néhányat közülük Kinizsy felakasztatott, többen a főurak és főpapok banderiumába állottak, egy részük pedig Haugvitz nevű hadnagyuk alatt osztrák, dán, szász és francia szolgálatba állva, külföldön hullott el.

Az ország védelmében és a hadi -

szervezetben igen jelentős szerepet játszottak a várak, Mellektartományyink ugyanis melyek az ellenség első föltartóztatására voltak hivatva megszűntek, s különösen délvidéken a török veszedelem hulláma közvetlenül végváraink falait csapkodta..

A várépítési jog kezdetben egyedül a királyt illette meg, később & különösen a határszéleken magánosok is kaptak engedélyt. Ez ugyan kétélű fegyver volt, mert a főurak amugy is nagy hatalmát a királlyal szemben méginkább növelte, másrészt ezen várak sokszor igazi rabló fészkek voltak, az 1514. parasztlázadás után a nemesség védelmére a jobbágyok ellen a király megengedte, hogy lakóházakat várszerűen megerősíthessék. 1514. 57. tc.

A végvárak voltak egyébként az állandí királyi és tiszti katonaság tartózkodó helyei. A végvárak fentartásáról kellő számú őrséggel, védelmi eszközökkel való ellátásáról a király tartozott gondoskodni. Minden végvárnak 2 parancshelye volt, Egyiknek főbenjáró büntetés terhe mellett állandóan ott kell tartózkodni Ezeken kívül minden végvárban volt királyi tiszttartó / provisor /, aki hadi eszközökről és élelmiszerekről gondoskodott. A végvárak ellenőrzését tekintettel az ügy fontosságára a nádor és országbíró együttesen végezték szakértői kiküldötteik által. Az 1495. évi 35 tcz a végvárakat elhagyó vagy feladó kapitányok elleni bírói eljárásról intézkedik

A mi a várak építését illeti, egy kastélyszerű épület volt a melyet nem annyira vastag, mint inkább magas több torony-

nyal ellátott bástya-fal vette körül. Legtöbbször vizes árokkal vagy mocsárral ~~ve~~ vették körül. Ha a vár körül város volt az is falakkal volt körítve. A vár belső sejében rendszeren volt egy még külön is megerősített hely a belső vár, vagy fellegvár.

A vár felszerelése nagyon különleges volt. Péld. Eger várában mely pedig nem is volt az ellenség közvetlen közelében, 269 vas és 24 rés szakállas puská, 50 egyéb rúspuska, egy óriási mord-dály, 14 bombarda, 2 nagy és több kisebb tarack, 2 nagy hajító gép, rengeteg ijj, 12 tonna lőpor, vasgolyók, 271 lándzsa 6 bárd stb. volt szurok kén, faszén horádószámra, s még egyéb szerzetek.

A várban levő katonaság száma különböző volt. Mándorfehérvárt péld. 400 gyalogos, 300 huszár 35 pübék s 1000 nassádos volt. Ehhez járult a környéken elhelyezett 520 huszár, kik szükség esetén a lóra kapva a várban termettek.

A zsold aránylag elég magas volt. Közvitéz az ország belsőjében teljes bőséges ellátás mellett évi 9 forintot, a végvidéki katona pedig 2-4 forint havi zsoldot kapott, a sön kívül, mely az állam főfizetési eszköze volt. A patantyusok kevesebbet kaptak, pedig sok mindenhez kellett érteniök; fegyverkészítés és javításhoz, puskaporkészítéshez. A katonasághoz tartoztak a sáposok és do-bosok is.

P é n z   é s   a d ó   ü g y

A középkori államok általában nem bírtak áttekintéssel pénzügyeik felett. Az állami bevételek aránylag csekélyek voltak, mégis a népnek nem kis megterhelésével jártak. Ha a király jó gazda volt, s a kincstári jövedelmek beszedőivel elég erélyes tudott lenni, az ország gazdag és tekintélyes volt. Mátyás például anélkül, hogy új adókkal sújtotta volna a népet, csupán a mentességek nagy részének megszüntetésével jelentékenyen növelte az állam bevételeit.

II. Ulászló mindenben ellenkezője volt Mátyásnak. Az adómentességeket rendre megújította, a jövedelmező osztrák tartományokat elveszítette. A korona javak nagy részét Corvin János kezén hagyta. A cseh tartományok ugyan kezünkön maradtak, sőt maga csehország is kapcsolatba lépett az országgal, de a csehek még saját országuk kötelességeit sem akarták fizetni. Így történt, hogy csehország semmivel sem járult az udvar költségeihez, nem is szoltva arról, hogy a török ellen segített volna bennünket. Sőt Magyarország pénzéből szép számú cseh udvari embert tartottak el, kik magyarországi jószágaik után még adómentességet is élveztek.

II. Ulászló korából fennmaradt néhány kincstári feljegyzés, melyből azt látjuk, hogy péld. 1494-ben a kiadások 196944 forintre a bevételek 177305 forint-ra rúgtak., a következő évben pedig 139838 frt. kiadással szemben csupán 136654 frt. bevétel volt. E kimutatások persze hiányosak az elzállogosított

birtokok és vámok jövedelmeiből semmi
sincs felemlítve.

Az államháztartás és az állami kincstár mai fogalma a korban még nem volt kifejlődve, ezt pótolja a királyi kincstár, mely nem áll az országgyűlés ellenőrzése alatt, mert nincs költségvetési büdgeti jog. Az egyedüli kivételt a hadi adók megajánlása alkotja, a mi a költségvetési jog kiinduló pontja.

A királyi kincstár jövedelmei elsősorban a királyi uradalmak dominiumok bevételei. Tekintve, hogy királyaink ezekből is bőkezűen adakoztak a korban 1514-ben már megvoltak az u. n. elidegeníthetetlen korona javak, melyeket sem eladományozni, sem zálogba adni nem lehetett. De nem az összes királyi birtokokra mondották ki azt. Így már 1518-ban zálogba volt több város, részben a nádornál, részben több püspöknél Huszár és a mármarosai és sóbányák Perényi gábornál. A harminczad jövedelmek csaknem kivétel nélkül zálogban voltak, a mit a javakból ki is váltottak az sem jövedelmezett a kincstárnak, mert a királyné udvartartására szánták.

Az uradalmakon kívül állandó és az országgyűléstől nem függő bevételi forrásai voltak a regále jogok; a pénzverés, bányászat és vámjog.

A pénzverési jog kezdettől fogva a királyi jog és igen jövedelmező volt. A hamis pénz verése a hűtlenség esetei közé tartozott, büntetése fej és jószágvesztés: ~~Pénzverés a bizánczi arany a pensa auri - volt mely 40 ezüst dénár értékű volt.~~ A XII. század óta a magyar márka XII. században a budai márka az An

~~jouak~~ korábban pedig a forint volt a pénz egység. A pénzbeváltás alkalmával — vagy a régi jobb helyett adott csekélyebb nemes érc tartalmu rosszabb pénzt adtak, vagy kopási és veretési költség fejében vettek nyereséget.

Csak ez?

A bányászatról hazánk akkoribaz híres volt, bár a mai viszonyokhoz képest nagyon primitív volt. A nemesek birtokjoga csak a föld felszínére vonatkozott. A föld belsejében rejlő érczek, különösen a nemes fémek a király tulajdonai. A bányát birtokosától vagy elvették, s más birtokkal kárpótolták, vagy megtarthatta a bányát, de a jövedelem 2/3 része a kincstárt illette. Nemesérczet külföldre szállítani nem volt szabad.

I. Károly reformja?

Mátyás idejében a bányák szépen jövedelmeztek, ellenben II. Ulászló mindenképpen szerencsétlen uralkodása alatt legnagyobb részük víz alá jutott, Ekkor aztán 36000 forint évi bérért kiadták a Thurzó-Rügger féle magyar-német üzlettársaságnak, ők azonban nem elégedvén meg az óriási nyereségekkel az állam kárára nagy csalásokat vittek végbe.

Elvették tőlük, de ezután sem kerültek jobb kezekbe, mert 1519-ben is csak 14000 forint jövedelem folyt be e címen a kincstárba. A nemes fémek mellett a sóbányászat részesült igen nagy figyelemben. Mátyás alatt 100000 forintot jövedelmezett míg Ulászló alatt 16000 forintba olvadt le. Kisebb mértékben réz- és vasat és márványt is bányásztak.

A királyi jövedelmek igen jelentékeny részét alkották a vámjogok és harminczadékok. Megkülönböztetünk határvámost és bel-

földi vámot: az előbbi az ország határain ki-
menő és bejövő áruk után szedték, s harmin-
czadnak nevezték, mivel az áru értékének $1/30$
részét $3-1/2$ % tették ki. A belföldi vámok
többfélék voltak: a szárazföldi vámok és vízi
vámok ut, hid és révvámok. Ezek nagyrésze II.
Ulászló korában már megszűnt, vagy zálogba
adta őket.

Első helyen kellett volna emli-
tenünk a szoros értelemben vett lucrum came-
rast vagyis a kamara haszna megváltására
szolgáló egyenes adót, mely telkenként volt
fizetendő. A tulságos mértékben elszaporodot
adómentességet Mátyás egy ügye-s ötlettel
szüntette meg; megváltoztatta nevét a kirá-
lyi kincstár adója. czimre s a kamara-
mentesség ezen új adóra nem terjedt ki. +
II. Ulászló természetesen ismét a régi rend-
szert állította vissza, minek következt-
tében a telkeknek úgy szólván fele sem fize-
tett adót, vagy legalább is nem a kincstárnak.
Ez pedig nemcsak a kinizsi által kormányzott
12 megye, hanem csak a felesleg-évi 5000

forint érkezett Budára, hanem az összes főur-
ak és főpapok birtokai sem. A jobbágyoktól
ily czimen beszélt adót a földesur magá-
nak tartotta meg, azon kötelezettség terhe
alatt hogy az ország javára banderiumot tart
fenn. Természetesen az így fentartott katonasá-
got nem az ország védelmére használták fel,

hanem a szomszédok háborítására, vagy hival-
kodásra a Rákosi vagy Budai országgyűlése-
ken. Így azután a sereg is maga kamara-
haszon is elmaradt. A beszédessel járó költség
sokhelyen teljesen fölemésztette a bevételt.

Az országgyűléstől független
adóvédelen volt a városok adója. Több-
nyire külön kezelték a Királyi és kiálynéi
városokat. A régi földes/terragium / gyanánt

*László
101 vevő
gyanánt*

a királyi adót fizették Szent György, Szent Mihály, szent Márton napján, a luctum Cameræ helyett pedig a collectát, vagyis újévi ajándékot.

Ez utóbbi nem pénzben hanem arany, és ezüst készítményekben volt fizetendő.

A városok adóihoz hasonló volt a jászkunok, zsidók, szászok meghatározott és összegben fizetendő adója. A székelyek adója az u. n. ökrösítés csak akkor volt esedékes, ha a királynak fia született, ilyenkor minden ház tartozott egy ökröt adni a melyre a király bélyegét sütötték rá.

Mindezek a király állandó jövedelmei voltak, melyre az országgyűlésnek beleszólni joga nem volt. A nemzet megajánlásának joga csak a rendkívüli adóra szorítkozott. Régente ez valóban kivételes, rendkívüli volt, háborús célokra ajánlatazott fel smeg. Mátyás korában már csaknem rendessé vált. II. Ulászló alatt már a Farkashidai egyezmény azt az ígéretet vesztette a királytól, hogy az egy arany forintos adót nem fogja beszedni. Megpróbálta Ulászló ezen adónak országgyűlés nélküli kivételét, de a legközelebbi országgyűlés elhatározta, hogy a mely megye így parancsnak enged, annak nemessége becsstelenné tekintetik.

A felsorolt adókon kívül a koronának voltak még egyes jövedelmei is, így az ajándékok, a vigesima az egyházi tized 1/20-adosa, különösen a városokra kivetett rendkívüli adók, melyet azok egy összegben tartoztak fizetni. A királyi ház nevezetesebb családi eseményei születés, házasság szolgáltak jogcímmül ily adókra.

De lássuk ezzel szemben hogy mik voltak

az ország kiadásai. Három főtételel oszthatjuk az ország kiadásait. Három főtételel oszthatjuk őket, 1, az udvartartás költsége, 2 Az orszá-

17 föld.
bete.
T Koronári.
In, első
meggyűlés
vált és
első

* 1492. i. tc3

gos főtisztviselők díjai, 3 a határok védelme. A honvédelem a végvárak fentartása.,-többe került évente 100000 forintnál. Az állam főtisztviselői közül a nádor 4000 forint, készpénzt 2000 forint értékű sőt, az erdélyi vajda 9000 forint készpénzt 3000 forint sőt, a szlavón bán 10000 forintot kapott. Ezen kívül egyes határszéli városok segélyeket kaptak.

Míg az adó megajánlásába beleszólása volt a nemzetnek, a befolyt pénzek elköltése körül azonban már nem. Ez a királynak illetőleg a kincstárnokának dolga volt. Minthogy pedig az udvartartásban megta-
karitást eszközölni nem lehetett. Természetesen a honvédelem terén történt ez., mely különösen II. Ulászló idejében végzetessé vált hazánkra. E korban, mivel, az országos és királyi kincstárt elválasztani egymástól nem lehetett, legalább a főkincstartó ellenőrzését igyekezett az országgyűlés kivívni.

Ha rövid pillantással végig tekintünk a korabeli pénz és adóügyön, fel-
tűnik a jövedelem és a kiadások csekély-sége különösen a mai milliárdos költség-
getésekhez viszonyítva. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a kornak nem volt megköz-
lítőleg sem oly tisztviselői gépeze-
te, iskolái, tudományos közéleti intézmények fentartása nem volt az állam feladata.
A köz igazgatás és törvénykezés a me-
nyek házi adóját a domesticát terhelte,
Külügyi kiadások sem voltak, mivel állandó
külügyi képviselő nem volt.

A gazdasági élet.

Tévednénk, ha azt hinnők, hogy a magyar ember leginkább gazdálkodással foglalkozott a középkorban. A nemes ember földjét nem művelte, sőt jobbágyai által ~~sem~~ műveltette, ~~miután~~ élelmére elég volt a jobbágyok által fizetett kilenczed, sőt még ebből is gyakran akadt eladni való. Saját birtokán a nemes ember inkább barmfőtenyésztést űzött. Ennek gondozására kevesebb cseléd kellett, s a lábas jószágot, melyet a vásárra hajthattak könnyebben lehetett értékesíteni mint a gabonát, melyet a rossz utak miatt csak igen közeli piacokra lehetett elszállítani.

De azért nem élt ~~utátlan~~ életet a nemes. Magához legilletőbbnek tartotta a fegyverforgatást, melyre már a gyermekkorában készült, mellyel egész életén át foglalkozott. Ezért a szegényebb nemes fiát főuri házba küldte apródnak, ki ura fegyvereit tisztogatta az asztalnál felszolgált és egyéb házkörűli munkát végzett. Mikor már meg tudta ülni a lovat s a fegyverrel bánni tudott, vagy urának csapatában, vagy másutt felcsapott közvitésznek. Ha jól viselte magát, néhány év múlva tizedes hadnagy és kapitány lett.

A harcban kiváló, vagyont szerezhettek adományozás útján, a zsákmányból is részesültek, békében pedig tisztartók lehettek.

A vagyonosabb nemes, földjein élt, azt védelmezte a szomszédok ellen. Ezenkívül ellátogatott a megyei és egyéb gyűlésekre

határt járt, jobbágytól az adót beszedte s igazságot szolgáltatott nekik.

A földműveléssel csak a jobbágy foglalkozott, de ^(mivel) jövedelme nagyobbik felét fémésztette az adó és különféle adózásmak, egyáltalán nem törekedett intenzív gazdálkodásra. A földek nagy részét ~~lagelőknek hagyta~~ csak kis részét művelte meg primitív eszközökkel, s azt is oly s silányul, hogy mihelyt kissé rosszabb volt a termés inség köszöntött be.^{x)}

Az ipar elsősorban a városokban virágzott. Ipar tekintetében e korban a céhrendszer uralkodott, s akkor még nagyon hasznos intézmény volt. Az iparos, ki magában véve csekély tényező volt, mint a céh tagja, jelentős tényező lett a céh szavának súlyát még a város határára kívül is megérzték.

A céh gondja kiterjedt az iparos életnek minden mozzanatára. Az inasok és segédek szigorú szabályoknak voltak alávetve. ^(Mesterrük) nemcsak üzleti tekintetben, hanem egyébként is felsősséget gyakorolt felettük. Az inasokat meghatározott időre szerződttették, s ha urától megszökött más nem vehette fel. Az inas évek elteltével ha eléggé kitanult segéd lett, s csak hosszabb idő múlva ha "remekelt" azaz nagyoyszabásu önálló műbecsű darabot alkotott lett mesterré. Ezt kérni kellett a céhtől, mely a remekelésen kívül még azt is kikötötte, hogy egy év ~~mulva~~ és egy nap alatt megházasodjék s városi polgárjogot szerezzen.

Több rendbeli lakmározás és megfélelő díjak lefizetése után végre mesterré felvette a céh. A céh szigorú és fegyelmezett szervezete volt a mestereknek, különösen a segédekkel szemben.

természetek 1/10-ede
a puszták egyharmada
1/10-ede a földművelés
maradt 8/10-ede a
természetből családja
délére vagy 1/5
pár, több mint ma,
még ha az 1 forint
= 11 korona (arany)
hadakozt is megfi-
zette, ami nem
volt átlag.

x) A lepő, első katonai
lata között, általában,
völgyekben az inas
dolgát jövedelmét in-
tot a jobbágyok,
kinek felke elég
nagy s e felke ^(33 hold)
Lélekkel állt,
Lélekterület, de 1/2-ade
ugyan.
maradt

devalut, hogy új
természetűre juttatott

Habonid előbb perke
több year is maradt.

A lélek nagysága átlag
33 hold, de voltak
sokkal nagyobb por-
tak vagy sessiók is
pl. 145 holdnyi
lelkek Pongyagyd
ben áll. a föld-
munka feladata az-
ért.

Tagjaival szemben szigorú erkölcsb-
bíró volt; hatalma s fegyvere az üzlet lezá-
rás, a céhből való kitiltás volt. Még a
munkaadókkal szemben is egységesen járt el,
igaz, hogy hibás rossz munkát a czéhme-
ster jóval pótolta. A méter^{se}nek még tem-
etéséről is gondoskodtak annál inkább özve-
gyéről s árvaírói, kiket különféle kedvez-
ményekben részesítették.

A magyar ipar a külföldi mellett
e korban még nem igen tűnt ki, de azért
elég jelentékeny volt. Legkiválóbbak s
Európaszerte híresek voltak a kocsi-
készítők. Anna királynét, midőn először
lépett Magyarországra földjére Perényi Imre
nádor üdvözölte s átadta neki Magyaror-
szág iparának leghíresebb termékét a király
által küldött három aranyos 8 lóra való
hintót a melyek szépségükkel a francziá-
kat nem kis bámulatra ragadták.

Kitűnő helyet foglalt el iparunkban
az ötvösség, melynek a magyar pompakedvelő
természete miatt igen nagy teret adott. Az
ötvösök munkái között látunk gyönyörű ser-
legeket, arany és ezüst kupákat, ötvös bog-
lárokat nyergeket és különféle dászfegyverek-
ket. A magyar ötvösség egyik legfőbb sajá-
tossága a műveiken alkalmazott magyar zománc.
Ezen ipar-ágnál a magyar ízlés is
volt uralkodó, bár alkotói nagy része
német városok polgára volt. Híresek voltak
még a pestkörnyéki és budai kardcsiszárok,
puskaművesek, lakatosok.

Nem megvetendő ügyességet tanusítottak
mestereink a bőrneműek készítésében.
E termékek közül csak azt akarom megemlíten-
ni, ami specziálisan magyar czikk volt. t.
i. azt a finobabb bőrt a mely " írha "
néven ismeretes. Ennek készítését tőlünk ta-

multák a németek s az ennek gyártásával foglalkozó iparosokat "irher"eknek nevezték

Kevésbé fejlett volt a szövő ipar. Azért a szövötteket leginkább külföldről kellett behozni. Posztóneműinket Angol, Olaszországból a vásznat leginkább Németországból hozták be.

Az iparral szorosan összefügg a kereskedelem, mely hazánkban elég virágzó volt, hiszen a keleti kereskedelem egyik főútja a Duna volt, igaz, hogy ez inkább átviteli kereskedelem volt, de a hazai szükségletre így is sok cucc bennmaradt az országban, különösen a drágadégyű: mészökből és faszerekből.

Jelentékeny kereskedelmi összeköttetésünk volt Lengyelországgal és Oroszországgal, honnan a magyar ruházathoz szükséges prémek nagy részét hozták be. Viszont hazai tűzes borainknak egy legjobb piaca Lengyelország volt. Olaszországból szövötteket üvegterméket és egyéb disztárgyakat szereztek be, melyek nagyobb ügyességet igényeltek. A belföldi kereskedelmet teljesen a városok tartották kezükben. Nem is lehetett ez másképp akkor a mikor kereskedelmet csak az üzhettett, kinek kiváltságai voltak..

Akkor ugyanis a kereskedelemnek mindenféle gátjai, akadályai nehézségei voltak ilyenek voltak elsősorban a már említett vámok és harminczadok, továbbá az áru megállító, vagy másnéven lerakatási jog. Ez abból állott, hogy a kereskedő kénytelen volt az ilyen joggal felruházott városban megállni s cuccikeit áruba bocsátani. Némi helyen például Budán, áruját nem vihette tovább, bármi áron el kellett adnia, másutt csak nagyban szabad volt árulni, néhány hól néhánynapig kellett tartózkodni.

A kereskedelmet nagy mértékben előmozdították a vásártartási jogok, mely a városok privilégiuma volt leginkább s a mai-nál sokkal nagyobb jelentőségű volt. A vásáron bárki vám és harminczad mentesen árusíthatta portékáját.

A kereskedelem legnagyobb akadályai voltak azonban a rossz utak és a közbiztonság hiánya, továbbá a pénzüzlet szervezetlensége, illetőleg a magas s fokozott álló uzsora. Még az esztergomi érsek sem kapott 16 %-on alul pénzt az olasz bankároktól, kiknél e korban a pénz volt. A kisbirtokosok uzsorásai pedig akkor is a zsidók voltak. A keresztények között a kamatszédést az egyház tiltotta.

Az eddig leírt ipari és kereskedelmi életet inkább idegen nemzetiségű városaink üzték. Magyar városaink inkább a földeket szeezték s különös előszeretettel bortermeléssel foglalkoztak. Igen szívesen béreltek főúri és főpapi birtokokat, különösen házasságot. A magyar városok polgárai közül kerültek ki az állami tisztviselők nagy része is.

A polgár élete akkoriban koránt sem volt oly csendes mint ma. Nehéz vitézi fegyverrel járt kelt, akár csak a nemes. Mihelyt ugyanis valamely ellenség jött fegyverbe állott a polgárság s el foglalta helyét a város bástyáin. El is voltak látva a városok mindenféle harci eszközökkel,

Családi és társadalmi szokások.

Hgy- egy történelmi korszakot csak úgy ismergetünk meg alaposan, ha ismerjük társadalmi életét, szokásait. Ulászló korában a városi élet annyira különbözött volt, hogyélesen el kell különítenünk a vidéki élettől 1514-25. tcz.

Keressük fel először a vidék lakóit a fő és köznemesséket. Bizonya nemes e korban vnem volt valami finom, lovagias ember a renaissance műveltség a nemzet zömétől teljesen idegen volt, - még Báthori István nádor sem tudta a nevét leírni, amint egy okmányból kitűnik, melyet helyette fiaírt alá, de azért ez nem azt jelenti, hogy olyanforma volt mint a mostani paraszt. Hiszen anélkül, hogyírni olvasni tudtak volna nagy államférfiak, diplomták voltak, minden faragatlanságukmalilett is valóságos urak. Hozzá voltak szokva, hogy parancsoljanak a táborban a törvényt lássanak j-obbágyaik felett. Barátjai voltak a fényűzésnek a nélkül, hogy kényelemszeretők lettek volna. Büszkék voltak öseikre és családjuk becsületén foltot nem tűrtek. Igaz, hogy a becsületről egész más fogalmak voltak.

*mint apródok
sok finom na-
kard tanultak
Kemény-
sejők*

A főnemessék átlag mégis műveltebbek voltak mint a köznemessék. Fiaikat mint már említettük szívesen küldték iskolába, vagy házi káptán taníttatta; Igaz, hogy minden tudásnál előbbre való volt a testi ügyesség. Ha nem is tudott írni olvasni az nem volt baj, de vivni lovagolni birkozni kellett tudnia.

Politikai műveltségüket a megye és

országgyűléseken szónoki készségüket iktatás soknál és lakomáknál szerezték. Külföldre ritkán utazott - Extra Hungariam non est vita, si est vita, non est ita, - közmondást tartva szem előtt. Idegeneket nem szívesen látott házában, bizalmatlan volt.

Legszívesebben látta honfitársait, mert vendégszerető volt s kedvelte a lakomákat s ilyenkor szívesen hallgatta a hegedűsök ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ énekét. A szegénysorban levő hegedűsök nem annyira költők voltak, bár dalaikból nem hiányzott az eszme a forma is tetszetős volt, de ők bejárták az egész országot hirt vittek és hoztak, ők hirdették a fegytonos küzdelmet a török és német ellen, általában a hazaszeretet és hősiesség hirdetői voltak.

A nemes ember ugyanis, mint már említettük nem igen gazdálkodott, inkább a fegyverfogtatásban gyakorolta magát. Éppen ezért kedves szórakozása volt a vadászat ezt igazi szenvedéllyel űzte, bár a nagymértékben elszaporodott vadak pusztítása jó és szükséges volt, de egy vadászat melykopókkal agarakkal hajtókkal lőháton folyt, több kárt mint hasznot hajtott. Az ilyen vadászatot rendszeren nagy lakoma követte, melyen szomszédok, atyafiak sőt magukhoz való idegenek is részt vettek.

Ami az akkori magyar konyhát illeti sokban különbözött a maiétól. A leves még ismeretlen volt, vagy ha valami efféle asztalra is került nem első fogásnak. Elő fogás a pecsenye volt. A gulyás és pörkölt kedve lt. nemzeti étel volt s ezen kívül a becsináltak is divatosak voltak. A főzelék félek és különösen félék tésták minden nagyobb lakománál szerepeltek.

Az ételeket igen fűszeresen, különösen sósan készítették el, mert ezekre sokat lehetett inni. A fűszer annyira

kávelt volt, hogy még italukat a bort is fűszerezték, mézzel, mazsolával, ambrával, pézsmával ísmerték és szerették a-z ürmöst is.

A szegényebb néposztál-y kinek nem tellett borra, sört fogyasztott, még pedig mézből készült méhser, vagy a kölesből készült italt a melynek Kunságban "b-őza" volt a neve.

A pálinka mérge még ismeretlen volt, de nem vesztett el az egek bor.

Étkezésnél hosszú keskeny asztalok mellett ültek, de csak az egyik oldalon, hogy az étkefogók és pohárnokok könnyebben szolgálhassanak fel. Az edények tányérok, tálak serlegek, kupák a főúrnoknál arany és ezüstből, köznemeseknél ónból, jobbágyoknál cserépből készült tek vésésekkel, domborművekkel voltak díszítve. Egyszerűbb alkalmakkor egy tálból ettek tányárukl kenyeret tartottak maguk elé s evő eszközök helyett ujjaikkal ettek. Étkezés után pedig illetos vízzel telt medenczében megmosták kezüket. Az élelmi szerek általában igen olcsók voltak, még középrendü ember is alig költött 1 forintnál többet havonta ételre. A magyar ember ételben nem volt válogatós inkább mennyiséget mint a minőséget nézte.

Sokkal nagyobb volt a fényűzés a ruházatban, eltérőleg a mai egyszerű ruházat tól királyaink s a főúrnok, sok színű díszes ruházatban jártak, kiváltképen ünnepelelyok alkalmakkor, szerették a nemzeti színeket*) használni, péld. zöld és piros felső ruhát, vagy dolmányt fehér

A zöld, piros, fehér kőpen egyaránt lehetett, mert ha nem kőpen - az volt: piros, kék, fekete, az arany és ezüst mellett - a zöld nem volt címer - ár.

utolsó kint a zöldben. A kőtelepben általában ekkor keltették, a XIX. században.

is
Agyas
kerített
minden
parancs
már ha
Agyas
ban

x) A piros-fehér volt a nemzeti szín, a magyar címer és zászló színe. A zöld más karmadik szín a francia forradalmi trikolór a kőtelepben általában ekkor keltették, a XIX. században.

prémme, vagy szegéllyel, divatosak voltak az arannyal, ezüsttel átszőtt kelmék, még a papság körében is. A zsinórozás helyett prémek, bogláros övek díszítették a ruhát. Alsó ruha szűk nadrág volt, mely fölött a mai attillánál hosszabb dolmányt hordtak. Közöséges használatra célszerűbb rövid kabátokat is látunk. A felöltő a ruha stb. mely előkelőknél értékes prémekből, nyuszt, cecoboly, hermelin, a középosztálynál róka vagy farkashőrből, alsóbb néposztálynál birkahőrből készült. Főlegül magas prémes sapkát, lábbelinek czipőt vagy csizmát hordtak.

A hosszú hajviseletet csak az alsóbb néposztálynál divott, a többiek a mainál hosszabb, de rövid haját viselték. Természetesen bajusz és szakáll nélkül a magyar el nem volt képzelhető.

Mint lovon élő és lóra termett katonák nép különös gondot fordított a magyar a lószerszámra és fegyverekre, aranyos ezüstös lószerszámok mellett, pompás nyergek, néha elefántcsontból készítve díszítették lovaikat, melyeket bársony fedett be csaknem a lőtérdség. Megjelenésének pompáját nagyszámu kísérségeseléség egészítette ki.

Sokkal kisebb igényei voltak a magyaroknak a lakást illetőleg. Födolog a hálószoba és ebédlő volt, mely utóbbi különösen tágas volt. A bútortzat nagyon primitív volt, díszes kirakott asztalok mellett divánok, páhlagok padok voltak. Az edényeket pohárszékben, ruháikat tulipános ládában tartották. Ágy a legtöbb házában csak egy volt, de az díszes oszlopos mármézetes, inkább csak a nők és gyermekek részére, a férfiak subáikon, medve

bőrökök aludtak. Szőnyegekkel, kárpittal a falakat öltöztetni divatos volt. A ház körül az udvar puszta volt, mert a kertészetet, virágokat nem szerették, inkább veteményes vagy gyümölcsösnek használták az udvart.

A magyar nő más országbeli társnőihez képest a legjobb helyzetben volt, megillette az "urnő" czimzés, A leányegyed intézménye s a fiúsítás folytán örökölhették, külön vagyona felett szabadon rendelkezhetett, s még a törvény előtt sem szorult képviselőre. A nyilvános életben ugyan kevés szerepe volt, de a háznál a maga dolgában korlátlan volt. A cselédség neki engedelmeskedett, konyhai és egyéb háztartási gondok őt terheltek, sokszor még a pénzkezelés is. Tudományokkal nem foglalkoztak sütés főzés, szövés, fonás és a háztartás vezetése voltak legfőbb teendőik, melyek a gyermek neveléssel együtt egész életüket lekötötték.

Néhány szóval meg kell emlékeznünk teljesség kedvéért a városok életéről is. Leginkább várak mellett, vagy várak körül épültek s fallal voltak körülvéve, Egy fő és néhány szűk és görbe mellékutca, kőből, fából, vagy ~~va~~ vegyesen épült volt, néha emeletes legtöbbször földszintes házak alkották a várost. E korban már használták a házakban az ablaküveget, de nagyon kis táblákban ílomkeretekben, sötétte barátságtalan^{ami}á tette, miért is a szegényebbek a régi lanterna vagyis olajos papír mellett maradtak.

A városi polgároknál az egyenlőség elve uralkodott, nem voltak társadalmi különbségek, a vagyoni különbség a

azonban később némi osztálytago^{zód}~~zást~~ idéz-
zett elő, különösen, ha ez a városi hie-
tali tisztséggel já~~xxk~~ párosult. Inkább
a nemzetiségi kérdés bontotta meg a váro-
sok békéjét; e tekintetben a németek
és szászok vezettek, ők voltak a legtűrel-
metlenebbek.

A műveltség, az írni olvasni
tudás s általában a tudományok és
művészetek pártolása a városokban sok-
kal nagyobb fokú volt, mint a vidéken.
Iskoláik jobbak voltak, gyermekeiket in-
kább taníttatták, a mi a békésebb élettel
együtt járt. Ámbár a harc sem volt ism-
retlen a polgár előtt, mert a városát ga-
gyakran magának kellett védelmezni a sa-
góló főurak s idegen katonát ellen. ~~==~~
Egész élet viszonyaik nagyjából azonosak
voltak a nemesekévé.

A családi élet legfontosabb ese-
ményéről a házasságról nem sokat mond-
hatunk. A régi adásvételi forma a keresz-
ténység befolyása által eltűnt, csupán a
~~es~~ elnevezésekben maradt fenn emléke,
Ilyenek vőlegény - vevő legény, vőfély -
vevő fél, ára - áru, menyasszony - meny-
asszony stb. Az egyház tanítása szerint
a házasság szentség, a férfi és a nő
isteni rendelésen nyugvó legbensőbb egye-
sülése, mely a házasulandó felek kölcsö-
nös megegyezése alapján jöhet létre. Szó-
val a házasság kötés súlypontja a nő h-
beleegyezése, de azért a nőt a család
jától kell kérni, az ő beleegyezése szük-
séges. A vételár fejébe a foglaltó a
jegygyűrű egyajándék lép. Az egyházi elő-
írt forma lelkész és tanúk előtt való há-
zasságkötés kötelező volt, melyhez a nép-
szokás a gyűrű váltás kézfogás és eskü
szertartásait fűzte.

Werböczy Hármaskönyvének I. része 9

93 és 100. címében részletesen leírja a menyasszony részére kikötött hitér és jegyajándékok jogi természetét, s azok sorsát a férj elhalálozása esetén. A hitér minden törvényes megállapodás nélkül megilleti a nőt, szüzességének elvesztéséért, vagy inkább a házassági hűség jutalmazásaképpen, s ez a férj halála esetén annak összes vagyonát terhelte. Külön rendelkezés hiján ennek nagysága a nő társadalmi állásához mérten 200 - 400 forint forint volt. A jegyajándékok a kiházásitási vagyon a nő külön vagyona volt. Házassági ügyek ugyanezen szabályozás, mint az ítélkezés a papság hatáskörébe tartozott, Világi törvényeik csupán vagyoni jogi kérdésekbe avatkoztak be.

Bár Ulászló kora elég békésnek volt mondható, a királyválasztás körüli harczok, belső villongások, török betörések, de főleg a parasztlázadás alkalmával a halálnak is bő aratása volt.

A harczosok sirja legtöbbször jelettelen tömegsir, volt. A köznemesség és jobbágyság sem fejtett ki halotti pompát, de főuraink után fennmaradt nagyszámú művészi stremlék, azt bizonyítja, hogy a halottak iránti kegyelet e korban is megvolt. Királyaink leginkább templomokban, főuraink családi sirboltokban temetkeztek, melyeket értékes művészi szobrász munkákkal díszítettek.

B I R Á S K O D Á S

A társadalmi osztálytagozódásnak - mely e korban oly jelentékeny volt - következménye a törvény előtti egyenlőség hiánya volt. Ép ezért ugy a magán, mint a büntetőjog és per eljárás osztályok szerint más más volt.

Legegyszerűbb volt a jogszolgáltatás a jobbágynál, szabadbirtokuk nem volt, tehát birtokperk sem keletkezhetek, polgári ügyeik pedig afféle tyuk perek voltak. Rendszerint a helység bírája az esküdtekkel ítélt felettük, s ha hibás volt egy kettőre dűresre került. A

Fontosabb ügyekben felebbezhetett a földesurhoz, illetőleg a földesur tisztjeiből alakult uri székhez, mely e korban ~~és~~ pallós joggal is bírván, halálos ítéletet is hozhatott.

A polgárok kiváltságaik alapján bírákat maguk választották, kinek joghatósága alá tartozott a főúr is és a nemes is, ha birtoka a város területén volt. A városok bíróságától a tárnoki székhez lehetett felebbezni. A tárnok mester volt ugyanis a városok fővédője és főbírája, ki a tárnoki városok kiküldötteivel együtt a nagyánnepek nyolcadán tartotta ítéлőszékét. Némely város a királyi szmelynök hatásköre alá tartozott. Mindkét fórumtól az udvari főtörvényszékhez lehetett felebbezni.

Az igazságszolgáltatás leginkább a nemesek ügyeiben volt szabályozva, Mátyás megszüntette a proclamatá congregációkat, vagyis kikiáltott gyűléseket.

F ha

— Kereszte

a egy új intézményt hozott be, a nyolczados törvényszékeket s a megyei törvényszékek hatáskörét kiegészítették - terjesztette nagyobb ügyekre is, sőt a rögtön írás jogával is felruházta őket.

A megyei törvényszék fő és alispánból állott és 4 szolgabíró és 4 esküdttől állt. A nyolczados törvényszék elnöke a nádor, vagy helyettese az országbíró volt, ülnökei pedig a tudományos szakképzett ítélőmesterek. A célja ezen ujjitásnak az volt, hogy az udvari törvényszéket tehermentesítsék. Az volt ugyanis szokásban, hogy az előkelőbbek ügyeit egyenesen itt kezdték meg. Ezentúl csakis a főurak örökös grófok ügyeire szorítkozott ezen kiváltság más ügyekben csak mint legfelsőbb felelővíteli fórum működött. Az udvari törvényszék tagjai ugyanezek voltak, mint a királyi tanács tagjai. Eleinte kizárólag főurak és főpapok, II. Ulászló korában azonban az országgyűlés által választott nemések is részt vettek, mitn azt az 1498. évi valamint az 1500. l. c. z. ből láthatjuk. A nyolczados törvényszék évente 4 szer, Vízkereszt, szent György, s szent István király és Szent Mihály napján tartotta üléseit.

A törvényszéki eljárás első fázisa az idézés volt. Városban elégséges volt a város kiküldöttjének megjelölése, megyéknél azonbanban hiteles helyek egy emberekt vette maga mellé. Az idézést legtöbbször a szomszédok tudomására hozták, mert az idézett gyakran erőszakos ellenálláshoz folyamodott.

Makacssági ítéletet csak 3 később

pedig 7szri idézés sikertelensége esé-
tén mondották ki. Tettevéért kivéve ~~nem~~
nemes embert, bírói ítélet nélkül letartó-
tatni nem lehetett. A pernek 3 vásáron
való kikiáltását az 1492. XXXVIII. tcz.
eltörölte, t. i. ezután sem lehetett a
felperes birtokba iktatni, hanem utolsó
perbehívás után az első nyolczados törv-
ényszéken kapjora felperes törvényt és a
igazságot."

A peres felek ügyeik védelmé-
re joghoz érő "procúrátort" tartották
tak/ innen a prókátor elnevezés / a ki
nő is lehetett. Perdöntő bizonyíták ke-
tő volt az eskü és az istenitélet,
melyhez később az okiratok járultak.

A régebben szokásban volt, isteni
ítéletek-ordaliák-melyekről a váradi re-
gestrum tanuskodott. II. Ulászló korában
eltűntek s helyüket a párbaj foglalta el.
de már ez is a Mátyás által korlátozt-
mértékben. Igazságszolgáltatásunk nagy fo-
ku haladásra mutat a megállapítás, mert
ugyanekkor még Bécsben járta a forró
víz és a tüzes vas próba.

Az egyház a bajvivást is el-
lenezte s szigorúan megtiltotta, hogy
abban egyháziak részt vegyenek, Az 1486.
18. tcz. főleg azért szünteti meg, mert
leginkább hatalmaskodási perekben van helye.
melyek a szmelynök, aki pedig papi személy
volt, ítélőszéke elé tartoztak 1492. 37. tcz.
Pedig még egyházi férfiskat sőt nőket is
ítéltek bajvivásra, persze ezek maguk he-
lyett e célra a felgőgadt bajnokot a-
állítottak. Így tett a fiscus is.

Mivel az istenitéletek megszűntek
bizonytékul leginkább az esküt alkalmazták

V? már az
Anjou-
Korban

A perben álló nem maga esküszik, hanem esküttársakkal, kiknek száma az ügy fontosságához mérten v3- 144-ig terjedhetett. Az eskü szigorú formákhoz volt kötve, templomban keresztre, vagy ereklőre tették le. Birtokpereknél a földre tettek esküt, azaz a vitás területre állva fejükre göröngyöt téve mondták az eskü szavait. Az eskü-társ csak arra esküdött, hogy fele szavashihető becsületes ember. A kivallatást ritkán alkalmazták, inkább már a büntetés végrehajtása alkalmával kínozták az elítéltet, mint azt Dósa György esetében láthatjuk. Szigorúság addig is elég volt a büntető jogban, de a halálbüntetés súlyát nem igyekeztek fokozni az kivételes esetekről eltekintve a lefejezés és akasztáson kívül más büntetés nemet nem alkalmaztak.

Okirathamisítás és hamis pénz verése azonban tűzhál volt kiszabva. Dósa György esetében tulajdonképpen a jobbágságnak akartak elrettentő példát állítani, mikor izzó vasszékere ültették, fejére izzó vaskoronát nyomtak s kiéhezett csizmáit kényszerítették, hogy vezérük húsból egyenek. Halála után testét föl négyelték s az ország négy első városában kiakasztották.

Az okiratokkal való bizonyítás szempontjából fontos volt, hogy az okiratközhitelű pecséttel legyen ellátva közhitelű pecsét e korban a kiályi pecsétén kívül a hiteles helyeknek, káptalanok, konventek a nagy bírák, városok sőt a megyék pecsétje is volt.

II. Ulászló 1490. ben adta so hogy megyének a hiteles pecsét jogát. A magán pecsétekkel ellátott okiratnak tartalmát és a hiteles pecsétű okiratnak csu

pán alakját azaz a pecsét hitelessé-
gét lehetett kétségbe vonni. 1498. évi.

~~itt~~ ~~cszerint~~ szjt jöbi conventnek a tőle
elvett pecsét visszaadandó.

A perlekedő felek között sokkal gyakoribb
volt a kiegyezés mint ma. Ennek oka al-
ban rejlett, hogy a gyengébb, szegényebb
fél még igazságának tudatában a kiegyez-
zett a perköltiségek elkerülése kedvéért
s néha azért is mert a gazdagabbak
több tanút állíthattak esküre s az elő-
kelők esküje 10 annyit ért mint a szegé-
nyebbeké. Kiegyezni még bűnvádi perben is
lehetett, de csak vétlen emberölés ese-
tén.

Az igazságszolgáltatás ma sem
valami gyors, de e korban összehasonlí-
thatatlanul hosszadalmasabb volt.
~~Amikor~~ Akinak befolyása volt s összeköt-
tése az évekig húzhatta a legegyszer-
űbb pert.. Törvényeink még a bírák
megajándékozását sem tiltották, csak
azt sújtották fej és jószágvesztéssel
aki az ajándék által befolyásolni enged-
di magát. A moratórium azaz a halasztá-
si engedély mint király-privillégium szin-
tén megakadályozta az igazság érvényesülé-
sét, mert az engedély ideje alatt annak
tulajdonosát nem lehetett beperelni. Má-
tyás az igazságos 1486-ban megszüntet-
te a moratóriumokat.

A bűnöst csak illetékes tör-
vényszék előtt lehetett perbe fogni s i-
lyenkor megtörténhetett az, hogy rend-
társai vagy felebbvalói nem akartak el-
lene eljárni.

Az ítéleteket kezdetben nem
~~szóval~~ foglalták írásba, később ~~szóval~~ a
foglalták írásba, később a pátoz kodás

elleni védekezés czéljából már igen.

A végrehajtást a poroszlók esz közölték majd később esetenként kívül - dött megyei nemes. Az 1495.: 16 t. cz. szerint a megyei bíróság ítéleteit maga az ispán, vagy szolgabíró hajtotta vég reA birtok pereknél a nyertes beiktatá- sa, ad óssági és vétségi pereknél zálo golás által történt a végrehajtás. Az ítélet ellen e korban már nemcsak feleb- bezni hanem perújítást is lehetett kérni, azt az 1492. 51 tcz. szabályoz- ta

A privilégium fori következté- ben papi személy ellen csak az egyházi bíróság előtt lehetett pert indítani, míg viszont az egyházak mint felperesek világiak ellen, a világi bíróságok előtt is indíthaták pert. Ez a privilégium fo- ri azonban az egyházi birtokokra nem terjedt ki. Az egyházi törvényszékek elé azonban egyéb ügyek is tartoztak, amint azt az 1492. évi. 46. tcz. mondja. „A szentszéken a végrendelet, házasság, hit bérek és jegyajándékok, meg leánynegyed jo- gok, a papi személyek és a szszonyok megverő sénék és fosztogatásának dolgán és e- gyéb nem világi természetű ügyeken kívül semmi más ügyet sem tárgyaljanak. A püs- pöki szentszék ítélete ellen az érsekihez és onnan a római szentszékhez lehetett felebbezni, de szigoruan tiltva volt, vala- mely ügyet az alsóbb bíróság megkerülésé- vel közvetlenül a magasabb bíróság elé vin- ni.

Az 1498. évi. 62. tcz. tiltja a az egyházi bíráskodást birtok perekben.

Az egyházi bíróságokon kívül

meg kell még emlékeznünk néhány kivételes jellegű bíróságról; ilyenek voltak a székelyek, szepesi és erdélyi szászok, valamint a zsidók bírósága.

A jászok IV. László kun privilégiuma alapján külön nemességi bírák alá tartoztak. Főbírájuk pedig a nádor ítélőszéke volt. A székelyeknek, valamint a szepesi és erdélyi szászoknak ~~hasznos módon az ő~~ legfőbb fóruma azonban az ország bíró volt. A városok és a vármegyék bíróságaitól felebbezett perek a személynöki bírói széke alá tartoztak.

Egészen külön szabályozást nyert IV. Béla zsidó privilégiuma alapján a zsidók bíraskodása. /Erdélyi László ^{ok.} művelődés története II. 120./ Egymás közötti, valamint keresztények által ellenük indított perekben a király által kinevezett zsidó bíró ítelt, míg pedig, ha az egyik peres fél keresztény volt, akkor vegyesek, zsidó és keresztény esküdtekből álló bírósággal. Legfelső fórum náluk a kaczellár, sőt maga a király volt.

A mai becsületbíróságnak őse volt Ulászló ^{elő} korában a lovagi bíróság, amely eleinte csak az udvari lovagok, később a nemesek becsületbeli ügyei tartoztak. A Corpus Juris részletesen leírja, a kivételes jellegű bíróság eljárási szabályait. A lovagi bíróság igénybe vétele mindig a sértett féltől függött, mindkét fél személyesen tartozott megjelenni. Az elmaradást becsületvesztéssel sújtották. A főbizonytási eszköz az ~~az~~ ^{az} ~~1486~~ ¹⁴⁸⁶ évi volt, melynek alkalmazását az 1486. évi decretum már csak ezen bíróság előtt engedte meg. A perbe

elbukott felet becsstelenség érte, melynek következménye a Hármaskönyv szerint anemcsak a jogképesességnek elvesztése volt, hanem az emberi társaságból való teljes kizárás, kiközösítés is. Ez alól még a kegyelem sem menthette fel az illetőt.

Az igazságszolgáltatással kapcsolatban meg kell még emlékeznünk a birtokjogról. Itt csak két félé birtokról beszélhetünk a nemesi és polgári birtokról. A jobbágnak ugyanis nem volt birtoka azaz ingatlanja.

A nemesi birtok szigorúan kötött birtok volt, mely Nagy Lajos 1351. II. ősiségi törvénye folytán apáról fiúra szállt illetőleg a nemzettség fitagjaira s ezek kihallta esetén a szent koronára.

Az Anjou házbeli királyaink a nemzettség öröklési joga ellenére hozták be a fiusítás intézményét s ezeken az öröklésre hivatott távolabbi atyafiakat az öröklésből kizárták.

Werb őczy határozottan kimondja hogy a fiusításnak az atyafiak sérelme nélkül kell történni, azaz ha közelebbi rokonok nincsenek.

A fiusított nő az ingatlanban úgy örökölt mint a fiu, s utódaira mint fiági vagyon szállt át a birtok, gyermeke nemeselek lettek, még ha atyjuk nem is volt nemes.

A fiusításnak egy különös neme volt a leánynegyednek természetben való kiadása általi fiusítás. Midőn valamely nemes leánya vagy nővére apja vagy anyja beleegyezésével nem nemes emberhez ment nőül ilyenkor a leánynegyed nem pénzértékben hanem természetben kellett ki-

adni, miáltal a nő fiúsíttatott, s nemes-
seget gyermekeikre örökíthette. .

A nemesi birtokok megkötöttségét
előmozdította az is, hogy ha valaki bit-
birtokait el akarta adni, előbb feleségé-
nek gyermekeinek és rokonainak bele-
egyeztését kellett kikérni, illetőleg őket
a birtok vétellel megkínálni.

A nemzet mindig ellenszenvvel fogad-
ta azt hogy idegenek nálunk birtokot
szerezzenek. II. Ulászló törvényeiben t
több helyütt találkozunk azon óhajtással
hogy a birtokok és birtokjogok idegenek-
nek ne adományoztassanak " 1492. 9. tcz
Mégis alig volt király, aki egyik má-
sik idegenek birtokot ne adományozott vol-
na de az idegeneknek az a hátrányuk volt
hogy minden honfi birtokaiból kibe-
csúlhatta őket.

Sokkal szabadabb volt a polgári
birtok. Általában bárkinek, ha a városban
megtelepült, jogában állott ott házat föl-
det szerzeni. A polgári vagyonban egyaránt
örököltek férfiak és nők első és második
szülöttek. Az eladás és hagyományozás
sokkal szabadabb volt, csupán városi ha-
tóság előtt kellett történni.

Magánjogunk sokáig nem volt öz-
szefoglalva ami számos csúrsre csavárás-
a adott alkalmat. Hogy a bajon segítse-
nek az ország rendei elhatározták, hogy
a szokásban levő köz és magánjogi törvény-
nyeket összegyűjtik. Így készült
el Werbőczy híres Hármaskönyve mely a leg-
újabb korig a magyar jogászok vezérkönyve
maradt.

A kor erkölcsi

jelelmzése

Miként a lemenő nap arany sugaraival besugározza bearanyozza a tájat és mindazt a mi hiányos és csunya a kedvező világítás mellett elveszti rutságát s kedvezőbb színben tűnik fel, - úgy vagyunk II. Ulászló korának jellemzése tekintetében is. A nagy elődök, különösen Mátyás dicső uralkodása után Ulászló korában nagyfoku hanyatlást látunk minden tekintetben. A közelmúlt dicsőségének visszfénye azonban e korban még felcsillan különösen közállapotainkban s a lakosok erkölcsi életében.

A kor irodalmi és művészi állapotainak jellemzéséből kitűnik, hogy a vallásos érzés igen intenzív volt. Nem is csodálkozhattunk ezen, mivel az irodalom és tudományok művelői nagyrészt egyházi személyek voltak. A fő és köznemesek a folytonos harcz és küzdelem alatt nem is törődtek ezekkel. Költészetünket és szépirodalmunkat általában mély vallásosság és tiszta erkölcsi felfogás jellemzi, mely azonban a középkor durva mezében mutatkozik. Egyházi személyeink a papság épen a reformáció előtt szintén nem állt hivatásának magaslatán.

Az egyházi javadalmak királyi adományozásának rendszere oda nem való sokszor fiatal gyermekembereket, néha durva harcosokat emelt magas egyházi méltóságokra, mint azt Estei Hippolit esztergomi érsekszemélyében is láthatjuk, /6 éveskorában/.

Főpapjaink hivatásuknak még nem felelő hadi szolgáltatásokat is tartoztak végezni személyesen vezették bandériumaikat s fegyverrel is harcoltak.

Azonkívül a politika eselszövényei, a közügyekben való nagyfoku részvétel elvonta őket attól, hogy az alsópapság és a hivek lelki életével sokat törődhettek volna. Ilykörülmények között az alsó papság is züllésnek indult, a hivek pásztor nélkül maradtak. Még a szerzetek is inkább birtokaikkal s egyéb világi dolgokkal törődtek. II. Ulászló számos fentebb idézett törvényeiben találkozunk azzal, hogy a papok világi öltözékben élnek./1495 58-59/

A vallásos érzés azonban mégis mélyen gyökerezett a nép lelkében s ez

vallásos költészetükben, valamint az építészet és iparművészet vallásos motívumai banyilatkozott meg.

A tiszta erkölcsösség leginkább a családi életben mutatkozik. E tekintetben elég utalnunk azon szigorú intézkedésekre, melyek törvényeikben a házasságtörés és nőcsábításra vonatkoznak. Utalhatunk arra is hogy városokban és annak iparos lakói között a céhrendszer szigorú ellenőrzője volt tagjai erkölcsi életének.

Iskoláinkban e korban különösen a vallásos érzés ápolása mellett a tanítványok is szigorú felügyelet alatt éltek, s az erkölcsi romlottság megakadályozására a tanító szigorú fegyelmi büntető hatalommal volt felruházva. A folytonos harcok és küzdelmek azonban, a kegyetlenség és durvaság megrontotta a nép lelkét. Ennek hatása látszik azon kegyetlen módon, melyel a lázadó Dózsa Györgőt kivégezték. Ez tűnik abból is, hogy a főurak a harcot és zsákmányolást nem tartották becsületbe vágó dolognak, különösen, ha az nem honfitárs és nemes

ellem irányult. Idegen kereskedőket, utasokat minden lelkifurdalás nélkül kifosztottak, sőt még szomszédok egymás között is viszálykodván, fegyverrel ütöttek rajta s vettek elégtételt vált, vagy igazi sérelemért.

Mindez II. Ulászló idejében könnyen történt meg, mert a király gyönge volt s a hatalom a főurak és főpapok kezében összpontosult.

A vagyon és hatalom szeretete megrontotta a főurak és főpapok erkölcsi érzékét, a közéletben s a politikában gyakran fondorkodtak cselt szöttek egymás ellen. A gyönge király könnyen volt befolyásolható s a környezetében levők a király e gyöngeességét lelkiismeretlenül kihasználták saját vagyoni előnyük és hatalmuk előmozdítására.

A közügyek iránti odaadás és szeretet alig alig volt látható, Mindezzel és mindenben az önzés uralkodott s ez magyarázza meg azt a zuhanást, mely országunkat azon magas polcra tekintélyről, mely Mátyás korát jellemzi a mohácsi pusztulásba döntötte. Maga a király is csak saját örökké valóban levő pénzügyeivel s legfeljebb családi életével törődött, országos ügyekbe nem is avatkozott.

Miként a biráskodás jellemzése alkalmával láttuk, az sem állt azon magaslaton, melyre hivatásállította. Nem hiába mondotta népünk " meghalt Mátyás király oda az igazság " A birói függetlenség nem is lehetett meg a felsőbb osztály túltengő hatalmával szemben s a sportula rendszer, vagyis azon szokás hogy a bíró fizetése a bíróságok megfelelő része volt szintén hozzájárult

ahhoz, hogy a vagyonosabbak javára
billent az igazság mérlege.

Összefoglalva az elmondottakat
II. Ulászló korában a hanyatlás, pusztu-
lás szomorú képét és tüneteit látjuk.

A történelem az élet mestere itt is-
mét felemeli figyelmeztető szavát, s a-
ra mutat, hogy a belviszályok, az önzés,
az erkölcsök züllése a legvirágzóbb leg-
hatalmasabb országot és népet is tönkre-
teszi, hogyminden ország talpköve a tisz-
ta erkölcs, mely ha megdől az ország el-
pusztul és rabigába görnyed. Hiába
voltak nagy hőseink Vinizsiek, nagy tudó-
saink Werbőcy és mások, kimagasló egyházi
nagy férfiaiink, mint Bakócz Tamás, —
egyes emberek nem szállhattak szembe és
nem küzdhettek meg az általános romlással.

Még egy nagy tanúsága van II.

Ulászló korának, szembe állítva Mátyás
korával s ez abban áll, hogy idegen
nemzetiségű királyunk suhasem tudta
összeformni a néppel, annak lelkét nem
értette meg sépen ezért az ő kormányzata
az országra csak romlást, gyászt és
kiszámíthatatlan károkat hozott.

FORRÁSOK.

Timon Ákos : Magyar Alkotmány és Jegtörténet.

Szalai, E. : A magyar nemzet története.
1848-1849, 1849-1851, 1851-1860, 1860-1867, 1867-1870, 1870-1874, 1874-1878, 1878-1881, 1881-1884, 1884-1887, 1887-1890, 1890-1893, 1893-1896, 1896-1899, 1899-1902, 1902-1905, 1905-1908, 1908-1911, 1911-1914, 1914-1917, 1917-1920, 1920-1923, 1923-1926, 1926-1929, 1929-1932, 1932-1935, 1935-1938, 1938-1941, 1941-1944, 1944-1947, 1947-1950, 1950-1953, 1953-1956, 1956-1959, 1959-1962, 1962-1965, 1965-1968, 1968-1971, 1971-1974, 1974-1977, 1977-1980, 1980-1983, 1983-1986, 1986-1989, 1989-1992, 1992-1995, 1995-1998, 1998-2001, 2001-2004, 2004-2007, 2007-2010, 2010-2013, 2013-2016, 2016-2019, 2019-2022, 2022-2025, 2025-2028, 2028-2031, 2031-2034, 2034-2037, 2037-2040, 2040-2043, 2043-2046, 2046-2049, 2049-2052, 2052-2055, 2055-2058, 2058-2061, 2061-2064, 2064-2067, 2067-2070, 2070-2073, 2073-2076, 2076-2079, 2079-2082, 2082-2085, 2085-2088, 2088-2091, 2091-2094, 2094-2097, 2097-2100, 2100-2103, 2103-2106, 2106-2109, 2109-2112, 2112-2115, 2115-2118, 2118-2121, 2121-2124, 2124-2127, 2127-2130, 2130-2133, 2133-2136, 2136-2139, 2139-2142, 2142-2145, 2145-2148, 2148-2151, 2151-2154, 2154-2157, 2157-2160, 2160-2163, 2163-2166, 2166-2169, 2169-2172, 2172-2175, 2175-2178, 2178-2181, 2181-2184, 2184-2187, 2187-2190, 2190-2193, 2193-2196, 2196-2199, 2199-2202, 2202-2205, 2205-2208, 2208-2211, 2211-2214, 2214-2217, 2217-2220, 2220-2223, 2223-2226, 2226-2229, 2229-2232, 2232-2235, 2235-2238, 2238-2241, 2241-2244, 2244-2247, 2247-2250, 2250-2253, 2253-2256, 2256-2259, 2259-2262, 2262-2265, 2265-2268, 2268-2271, 2271-2274, 2274-2277, 2277-2280, 2280-2283, 2283-2286, 2286-2289, 2289-2292, 2292-2295, 2295-2298, 2298-2301, 2301-2304, 2304-2307, 2307-2310, 2310-2313, 2313-2316, 2316-2319, 2319-2322, 2322-2325, 2325-2328, 2328-2331, 2331-2334, 2334-2337, 2337-2340, 2340-2343, 2343-2346, 2346-2349, 2349-2352, 2352-2355, 2355-2358, 2358-2361, 2361-2364, 2364-2367, 2367-2370, 2370-2373, 2373-2376, 2376-2379, 2379-2382, 2382-2385, 2385-2388, 2388-2391, 2391-2394, 2394-2397, 2397-2400, 2400-2403, 2403-2406, 2406-2409, 2409-2412, 2412-2415, 2415-2418, 2418-2421, 2421-2424, 2424-2427, 2427-2430, 2430-2433, 2433-2436, 2436-2439, 2439-2442, 2442-2445, 2445-2448, 2448-2451, 2451-2454, 2454-2457, 2457-2460, 2460-2463, 2463-2466, 2466-2469, 2469-2472, 2472-2475, 2475-2478, 2478-2481, 2481-2484, 2484-2487, 2487-2490, 2490-2493, 2493-2496, 2496-2499, 2499-2502, 2502-2505, 2505-2508, 2508-2511, 2511-2514, 2514-2517, 2517-2520, 2520-2523, 2523-2526, 2526-2529, 2529-2532, 2532-2535, 2535-2538, 2538-2541, 2541-2544, 2544-2547, 2547-2550, 2550-2553, 2553-2556, 2556-2559, 2559-2562, 2562-2565, 2565-2568, 2568-2571, 2571-2574, 2574-2577, 2577-2580, 2580-2583, 2583-2586, 2586-2589, 2589-2592, 2592-2595, 2595-2598, 2598-2601, 2601-2604, 2604-2607, 2607-2610, 2610-2613, 2613-2616, 2616-2619, 2619-2622, 2622-2625, 2625-2628, 2628-2631, 2631-2634, 2634-2637, 2637-2640, 2640-2643, 2643-2646, 2646-2649, 2649-2652, 2652-2655, 2655-2658, 2658-2661, 2661-2664, 2664-2667, 2667-2670, 2670-2673, 2673-2676, 2676-2679, 2679-2682, 2682-2685, 2685-2688, 2688-2691, 2691-2694, 2694-2697, 2697-2700, 2700-2703, 2703-2706, 2706-2709, 2709-2712, 2712-2715, 2715-2718, 2718-2721, 2721-2724, 2724-2727, 2727-2730, 2730-2733, 2733-2736, 2736-2739, 2739-2742, 2742-2745, 2745-2748, 2748-2751, 2751-2754, 2754-2757, 2757-2760, 2760-2763, 2763-2766, 2766-2769, 2769-2772, 2772-2775, 2775-2778, 2778-2781, 2781-2784, 2784-2787, 2787-2790, 2790-2793, 2793-2796, 2796-2799, 2799-2802, 2802-2805, 2805-2808, 2808-2811, 2811-2814, 2814-2817, 2817-2820, 2820-2823, 2823-2826, 2826-2829, 2829-2832, 2832-2835, 2835-2838, 2838-2841, 2841-2844, 2844-2847, 2847-2850, 2850-2853, 2853-2856, 2856-2859, 2859-2862, 2862-2865, 2865-2868, 2868-2871, 2871-2874, 2874-2877, 2877-2880, 2880-2883, 2883-2886, 2886-2889, 2889-2892, 2892-2895, 2895-2898, 2898-2901, 2901-2904, 2904-2907, 2907-2910, 2910-2913, 2913-2916, 2916-2919, 2919-2922, 2922-2925, 2925-2928, 2928-2931, 2931-2934, 2934-2937, 2937-2940, 2940-2943, 2943-2946, 2946-2949, 2949-2952, 2952-2955, 2955-2958, 2958-2961, 2961-2964, 2964-2967, 2967-2970, 2970-2973, 2973-2976, 2976-2979, 2979-2982, 2982-2985, 2985-2988, 2988-2991, 2991-2994, 2994-2997, 2997-3000, 3000-3003, 3003-3006, 3006-3009, 3009-3012, 3012-3015, 3015-3018, 3018-3021, 3021-3024, 3024-3027, 3027-3030, 3030-3033, 3033-3036, 3036-3039, 3039-3042, 3042-3045, 3045-3048, 3048-3051, 3051-3054, 3054-3057, 3057-3060, 3060-3063, 3063-3066, 3066-3069, 3069-3072, 3072-3075, 3075-3078, 3078-3081, 3081-3084, 3084-3087, 3087-3090, 3090-3093, 3093-3096, 3096-3099, 3099-3102, 3102-3105, 3105-3108, 3108-3111, 3111-3114, 3114-3117, 3117-3120, 3120-3123, 3123-3126, 3126-3129, 3129-3132, 3132-3135, 3135-3138, 3138-3141, 3141-3144, 3144-3147, 3147-3150, 3150-3153, 3153-3156, 3156-3159, 3159-3162, 3162-3165, 3165-3168, 3168-3171, 3171-3174, 3174-3177, 3177-3180, 3180-3183, 3183-3186, 3186-3189, 3189-3192, 3192-3195, 3195-3198, 3198-3201, 3201-3204, 3204-3207, 3207-3210, 3210-3213, 3213-3216, 3216-3219, 3219-3222, 3222-3225, 3225-3228, 3228-3231, 3231-3234, 3234-3237, 3237-3240, 3240-3243, 3243-3246, 3246-3249, 3249-3252, 3252-3255, 3255-3258, 3258-3261, 3261-3264, 3264-3267, 3267-3270, 3270-3273, 3273-3276, 3276-3279, 3279-3282, 3282-3285, 3285-3288, 3288-3291, 3291-3294, 3294-3297, 3297-3300, 3300-3303, 3303-3306, 3306-3309, 3309-3312, 3312-3315, 3315-3318, 3318-3321, 3321-3324, 3324-3327, 3327-3330, 3330-3333, 3333-3336, 3336-3339, 3339-3342, 3342-3345, 3345-3348, 3348-3351, 3351-3354, 3354-3357, 3357-3360, 3360-3363, 3363-3366, 3366-3369, 3369-3372, 3372-3375, 3375-3378, 3378-3381, 3381-3384, 3384-3387, 3387-3390, 3390-3393, 3393-3396, 3396-3399, 3399-3402, 3402-3405, 3405-3408, 3408-3411, 3411-3414, 3414-3417, 3417-3420, 3420-3423, 3423-3426, 3426-3429, 3429-3432, 3432-3435, 3435-3438, 3438-3441, 3441-3444, 3444-3447, 3447-3450, 3450-3453, 3453-3456, 3456-3459, 3459-3462, 3462-3465, 3465-3468, 3468-3471, 3471-3474, 3474-3477, 3477-3480, 3480-3483, 3483-3486, 3486-3489, 3489-3492, 3492-3495, 3495-3498, 3498-3501, 3501-3504, 3504-3507, 3507-3510, 3510-3513, 3513-3516, 3516-3519, 3519-3522, 3522-3525, 3525-3528, 3528-3531, 3531-3534, 3534-3537, 3537-3540, 3540-3543, 3543-3546, 3546-3549, 3549-3552, 3552-3555, 3555-3558, 3558-3561, 3561-3564, 3564-3567, 3567-3570, 3570-3573, 3573-3576, 3576-3579, 3579-3582, 3582-3585, 3585-3588, 3588-3591, 3591-3594, 3594-3597, 3597-3600, 3600-3603, 3603-3606, 3606-3609, 3609-3612, 3612-3615, 3615-3618, 3618-3621, 3621-3624, 3624-3627, 3627-3630, 3630-3633, 3633-3636, 3636-3639, 3639-3642, 3642-3645, 3645-3648, 3648-3651, 3651-3654, 3654-3657, 3657-3660, 3660-3663, 3663-3666, 3666-3669, 3669-3672, 3672-3675, 3675-3678, 3678-3681, 3681-3684, 3684-3687, 3687-3690, 3690-3693, 3693-3696, 3696-3699, 3699-3702, 3702-3705, 3705-3708, 3708-3711, 3711-3714, 3714-3717, 3717-3720, 3720-3723, 3723-3726, 3726-3729, 3729-3732, 3732-3735, 3735-3738, 3738-3741, 3741-3744, 3744-3747, 3747-3750, 3750-3753, 3753-3756, 3756-3759, 3759-3762, 3762-3765, 3765-3768, 3768-3771, 3771-3774, 3774-3777, 3777-3780, 3780-3783, 3783-3786, 3786-3789, 3789-3792, 3792-3795, 3795-3798, 3798-3801, 3801-3804, 3804-3807, 3807-3810, 3810-3813, 3813-3816, 3816-3819, 3819-3822, 3822-3825, 3825-3828, 3828-3831, 3831-3834, 3834-3837, 3837-3840, 3840-3843, 3843-3846, 3846-3849, 3849-3852, 3852-3855, 3855-3858, 3858-3861, 3861-3864, 3864-3867, 3867-3870, 3870-3873, 3873-3876, 3876-3879, 3879-3882, 3882-3885, 3885-3888, 3888-3891, 3891-3894, 3894-3897, 3897-3900, 3900-3903, 3903-3906, 3906-3909, 3909-3912, 3912-3915, 3915-3918, 3918-3921, 3921-3924, 3924-3927, 3927-3930, 3930-3933, 3933-3936, 3936-3939, 3939-3942, 3942-3945, 3945-3948, 3948-3951, 3951-3954, 3954-3957, 3957-3960, 3960-3963, 3963-3966, 3966-3969, 3969-3972, 3972-3975, 3975-3978, 3978-3981, 3981-3984, 3984-3987, 3987-3990, 3990-3993, 3993-3996, 3996-3999, 3999-4002, 4002-4005, 4005-4008, 4008-4011, 4011-4014, 4014-4017, 4017-4020, 4020-4023, 4023-4026, 4026-4029, 4029-4032, 4032-4035, 4035-4038, 4038-4041, 4041-4044, 4044-4047, 4047-4050, 4050-4053, 4053-4056, 4056-4059, 4059-4062, 4062-4065, 4065-4068, 4068-4071, 4071-4074, 4074-4077, 4077-4080, 4080-4083, 4083-4086, 4086-4089, 4089-4092, 4092-4095, 4095-4098, 4098-4101, 4101-4104, 4104-4107, 4107-4110, 4110-4113, 4113-4116, 4116-4119, 4119-4122, 4122-4125, 4125-4128, 4128-4131, 4131-4134, 4134-4137, 4137-4140, 4140-4143, 4143-4146, 4146-4149, 4149-4152, 4152-4155, 4155-4158, 4158-4161, 4161-4164, 4164-4167, 4167-4170, 4170-4173, 4173-4176, 4176-4179, 4179-4182, 4182-4185, 4185-4188, 4188-4191, 4191-4194, 4194-4197, 4197-4200, 4200-4203, 4203-4206, 4206-4209, 4209-4212, 4212-4215, 4215-4218, 4218-4221, 4221-4224, 4224-4227, 4227-4230, 4230-4233, 4233-4236, 4236-4239, 4239-4242, 4242-4245, 4245-4248, 4248-4251, 4251-4254, 4254-4257, 4257-4260, 4260-4263, 4263-4266, 4266-4269, 4269-4272, 4272-4275, 4275-4278, 4278-4281, 4281-4284, 4284-4287, 4287-4290, 4290-4293, 4293-4296, 4296-4299, 4299-4302, 4302-4305, 4305-4308, 4308-4311, 4311-4314, 4314-4317, 4317-4320, 4320-4323, 4323-4326, 4326-4329, 4329-4332, 4332-4335, 4335-4338, 4338-4341, 4341-4344, 4344-4347, 4347-4350, 4350-4353, 4353-4356, 4356-4359, 4359-4362, 4362-4365, 4365-4368, 4368-4371, 4371-4374, 4374-4377, 4377-4380, 4380-4383, 4383-4386, 4386-4389, 4389-4392, 4392-4395, 4395-4398, 4398-4401, 4401-4404, 4404-4407, 4407-4410, 4410-4413, 4413-4416, 4416-4419, 4419-4422, 4422-4425, 4425-4428, 4428-4431, 4431-4434, 4434-4437, 4437-4440, 4440-4443, 4443-4446, 4446-4449, 4449-4452, 4452-4455, 4455-4458, 4458-4461, 4461-4464, 4464-4467, 4467-4470, 4470-4473, 4473-4476, 4476-4479, 4479-4482, 4482-4485, 4485-4488, 4488-4491, 4491-4494, 4494-4497, 4497-4500, 4500-4503, 4503-4506, 4506-4509, 4509-4512, 4512-4515, 4515-4518, 4518-4521, 4521-4524, 4524-4527, 4527-4530, 4530-4533, 4533-4536, 4536-4539, 4539-4542, 4542-4545, 4545-4548, 4548-4551, 4551-4554, 4554-4557, 4557-4560, 4560-4563, 4563-4566, 4566-4569, 4569-4572, 4572-4575, 4575-4578, 4578-4581, 4581-4584, 4584-4587, 4587-4590, 4590-4593, 4593-4596, 4596-4599, 4599-4602, 4602-4605, 4605-4608, 4608-4611, 4611-4614, 4614-4617, 4617-4620, 4620-4623, 4623-4626, 4626-4629, 4629-4632, 4632-4635, 4635-4638, 4638-4641, 4641-4644, 4644-4647, 4647-4650, 4650-4653, 4653-4656, 4656-4659, 4659-4662, 4662-4665, 4665-4668, 4668-4671, 4671-4674, 4674-4677, 4677-4680, 4680-4683, 4683-4686, 4686-4689, 4689-4692, 4692-4695, 4695-4698, 4698-4701, 4701-4704, 4704-4707, 4707-4710, 4710-4713, 4713-4716, 4716-4719, 4719-4722, 4722-4725, 4725-4728, 4728-4731, 4731-4734, 4734-4737, 4737-4740, 4740-4743, 4743-4746, 4746-4749, 4749-4752, 4752-4755, 4755-4758, 4758-4761, 4761-4764, 4764-4767, 4767-4770, 4770-4773, 4773-4776, 4776-4779, 4779-4782, 4782-4785, 4785-4788, 4788-4791, 4791-4794, 4794-4797, 4797-4800, 4800-4803, 4803-4806, 4806-4809, 4809-4812, 4812-4815, 4815-4818, 4818-4821, 4821-4824, 4824-4827, 4827-4830, 4830-4833, 4833-4836, 4836-4839, 4839-4842, 4842-4845, 4845-4848, 4848-4851, 4851-4854, 4854-4857, 4857-4860, 4860-4863, 4863-4866, 4866-4869, 4869-4872, 4872-4875, 4875-4878, 4878-4881, 4881-4884, 4884-4887, 4887-4890, 4890-4893, 4893-4896, 4896-4899, 4899-4902, 4902-4905, 4905-4908, 4908-4911, 4911-4914, 4914-4917, 4917-4920, 4920-4923, 4923-4926, 4926-4929, 4929-4932, 4932-4935, 4935-4938, 4938-4941, 4941-4944, 4944-4947, 4947-4950, 4950-4953, 4953-4956, 4956-4959, 4959-4962, 4962-4965, 4965-4968, 4968-4971, 4971-4974, 4974-4977, 4977-4980, 4980-4983, 4983-4986, 4986-4989, 4989-4992, 4992-4995, 4995-4998, 4998-5001, 5001-5004, 5004-5007, 5007-5010, 5010-5013, 5013-5016, 5016-5019, 5019-5022, 5022-5025, 5025-5028, 5028-5031, 5031-5034, 5034-5037, 5037-5040, 5040-5043, 5043-5046, 5046-5049, 5049-5052, 5052-5055, 5055-5058, 5058-5061, 5061-5064, 5064-5067, 5067-5070, 5070-5073, 5073-5076, 5076-5079, 5079-5082, 5082-5085, 5085-5088, 5088-5091, 5091-5094, 5094-5097, 5097-5100, 5100-5103, 5103-5106, 5106-5109, 5109-5112, 5112-5115, 5115-5118, 5118-5121, 5121-5124, 5124-5127, 5127-5130, 5130-5133, 5133-5136, 5136-5139, 5139-5142, 5142-5145, 5145-5148, 5148-5151, 5151-5154, 5154-5157, 5157-5160, 5160-5163, 5163-5166, 5166-5169, 5169-5172, 5172-5175, 5175-5178, 5178-5181, 5181-5184, 5184-51